

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

Literární kritika jako nástroj normalizace

(Literary Criticism as a Mean of Normalization)

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jana Kopečková

Vedoucí práce: PhDr. Jan Schneider, Ph.D

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně s použitím odborné literatury uvedené v bibliografii.

V Olomouci 27. 6. 2013

Jana Kopečková

Za množství cenných rad a inspirativních připomínek při zpracování bakalářské práce děkuji PhDr. Janu Schneiderovi, Ph.D., svému vedoucímu.

Obsah:

1. ÚVOD	5
2. KULTURNĚ-POLITICKÉ PROSTŘEDÍ TZV. NORMALIZAČNÍCH LET	7
3. PROFIL ZKOUMANÝCH PERIODIK	15
3.1. TVORBA	15
3.2. LITERÁRNÍ MĚSÍČNÍK	16
3.3. RUDÉ PRÁVO	17
4. LITERÁRNÍ KRITIKA V TVORBĚ	19
4.1. KRITIKA ŠEDESÁTÝCH LET	19
4.2. RECEPCE LET PADESÁTÝCH	25
4.3. POKUSY O SOCIALISTICKÝ REALISMUS	29
4.4. PODPŮRIT MLADOU LITERATURU	32
5. LITERÁRNÍ KRITIKA V LITERÁRNÍM MĚSÍČNÍKU	37
5.1. ODSOUZENÍ LET ŠEDESÁTÝCH	37
5.1.1. ODSOUZENÍ STRUKTURALISMU A SPIRITUALISMU	45
5.2. RECEPCE LET PADESÁTÝCH	47
5.3. LITERATURA NEJMLADŠÍ GENERACE	49
6. LITERÁRNÍ KRITIKA V RUDÉM PRÁVU	51
6.1. ODSOUZENÍ ŠEDESÁTÝCH LET	51
6.2. POKUSY O SOCIALISTICKÝ REALISMUS	54
7. ZÁVĚR	57
8. RESUMÉ	60
9. SEZNAM LITERATURY	63

1. Úvod

Cílem této práce je analyzovat, jakým způsobem reagovala literární kritika na radikální změnu politické a společenské situace v důsledku intervence pěti vojsk Varšavské smlouvy do Československa a jakým tématům se soudobé myšlení o literatuře v období let 1969–1976 věnovalo. Rozmezí těchto let nebylo zvoleno náhodně. V roce 1969 se v československém prostoru naplno začínají projevovat důsledky propuknuvší normalizace, přičemž konec její první etapy bývá ztotožňován se vznikem Charty 77, tedy s koncem roku 1976.

Pro výzkum byla vybrána tři periodika tak, aby byla zajištěna co možná nejvyšší míra reprezentativnosti soudobého literárního prostředí. Vzhledem k tomu, že se s nástupem normalizace poměrně značně zredukoval literárněkritický publikační prostor, byla rozebírána pouze dvě literární periodika.

K analýze byl tedy vybrán kulturněpolitický týdeník *Tvorba*, který tisklo nakladatelství Rudé právo, a *Literární měsíčník*, jenž vznikl jako orgán Svazu českých spisovatelů. K těmto dvěma v podstatě jediným kulturním periodikům byl ještě přiřazen deník *Rudé právo*, jakožto jediný zástupce neliterárních novin a časopisů. Ani tento výběr nebyl náhodný a má své opodstatnění. *Rudé právo*, emitované Ústředním výborem KSČ, bylo totiž režimem nejvíce podporováno a s nejširší čtenářskou obcí platilo za nejvlivnější periodikum soudobé společnosti.

Před vlastním rozbořem jsou pro čtenářovu snadnější orientaci zařazeny dvě kapitoly. Oddíl první se věnuje kulturně-politickým podmínkám v Československu během první etapy normalizačních let, protože právě politické události měly vliv na výslednou podobu literární kritiky. Čtenář se pomocí této kapitoly bude schopen orientovat v nejdůležitějších kulturně-politických událostech první etapy normalizace.

Druhá kapitola je věnována analyzovaným periodikům a je podle nich také rozdělena do tří podkapitol. Tato část diplomové práce má za úkol čtenáře seznámit se základní charakteristikou zkoumaných novin tak, aby se

v jejich rozboru lépe orientoval. Čtenář zjistí, jakého zaměření *Tvorba*, *Literární měsíčník* i *Rudé právo* byly, rovněž zde nalezne výčet rubrik. V neposlední řadě bude seznámen se základním tvůrčím okruhem jednotlivých periodik.

Vlastní analýza zkoumaných novin je rovněž rozčleněna do několika oddílů, a to podle tematického zaměření literárněkritických příspěvků. Čtenář bude tedy seznámen s hlavními tematickými bloky jednotlivých periodik. V závěrečné kapitole budou zjištěné výsledky shrnuty a následně interpretovány.

Do výzkumu bylo celkem zařazeno 4019 textů, z toho 1152 příspěvků týkající se týdeníku *Tvorba*, 2592 článků z *Rudého práva* a 275 textů publikovaných v *Literárním měsíčníku*.

Smysl této není v úmyslu podat vyčerpávající výklad, ale postihnout zásadní témata normalizační literární kritiky, která rezonovala na stránkách soudobých periodik. Ačkoliv se fenoménem československé normalizace zabývá poměrně velké množství vědců a na toto téma bylo vydáno již mnoho publikací, zůstává oficiální literární kritika odehrávající se v literárních i neliterárních novinách stále stranou soustředěnějšího zájmu. V roce 1990 Vladimír Just podrobil kritice Jiřího Hájka v souvislosti s analýzou Hájkových textů o Václavu Havlovi¹. Dalším návratem k normalizační novinové literární kritice byl rozhovor Jiřího Trávnička s Milanem Blahynkou na téma „pozemské poezie“². Avšak pokus o komplexní zpracování stále chybí. Doufám tedy, že práce pomůže alespoň částečně zaplnit tuto mezeru.

¹ JUST, Vladimír. Hájkův nový kůň: Václav Havel. *Literární noviny*. 1990, roč. 1, č. 13, s. 4.

² TRÁVNÍČEK, Jiří. Dvacet let od vydání pozemské poezie. *Tvar*. 1997, č. 3, s. 8–9.

2. Kulturně-politické prostředí tzv. normalizačních let

Vpádem vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 se zásadním způsobem změnila politická a situace v Československu. Období, které se započalo 21. srpna, znamenalo konec Pražského jara a počátek upevnování moci komunistické strany. Vedení KSČ se začalo snažit o maximální možnou kontrolu všech sfér veřejného života včetně hromadných sdělovacích prostředků.³ Již 30. srpna téhož roku byl zřízen Úřad pro tisk a informace, do jehož čela byl zvolen Josef Vohnout. Ten mimo jiné požadoval „nepublikovat nic, co by mohlo vyznít jako kritika Sovětského svazu, Polské lidové republiky, NDR, Bulharské lidové republiky, Maďarské lidové republiky a komunistických stran těchto zemí a co by mohlo být vykládáno jako útoky proti základům socialismu (...).“⁴ Existencí tohoto úřadu tak byla znovu prakticky zavedena cenzura.

Politické změny v Československu proto postihly také kulturní život. Ačkoliv se zpočátku víceméně dařilo novinářům a kulturním pracovníkům cenzurní opatření obházet, došlo na sklonku šedesátých let k radikálnímu zúžení publikačního prostoru. Úřad pro tisk a informace za ideologicky nesprávné příspěvky uděloval pokuty a důtky, poté však téměř vždy následoval „dočasný“ zákaz dalšího vydávání časopisu. Již v listopadu 1968 došlo k čtyřtýdennímu pozastavení vydávání časopisů *Politika* a *Reportér*. Situace se začala ještě více přiosťřovat, když 6. ledna 1969 předložil tajemník ÚV KSČ Josef Kempný *Návrh opatření ke zvýšení účinnosti stranického a státního řízení tisku, rozhlasu a televize*.⁵

³ KONČELÍK, Jakub; TRAMPOTA, Tomáš. *Rudé právo v kontextu reformy konce 60. let: Metodické poznámky ke kvantitativní analýze*. Praha, UK FSV 2006. Pražské sociálně vědní studie. Mediální řada, MED-008, s. 5.

⁴ SOA Praha, f. Středočeský KV KSČ, karton 318, předsednictvo 9. 9. 1968, citováno podle: KONČELÍK, Jakub. Mediální politika a srpen 1968: zřízení Úřadu pro tisk a informace jako služba Moskevskému protokolu. In MAGÁL, Slavomír; MILOŠ, Mistrík; SOLÍK, Martin. *Masmediální komunikace a realita II: Fakulta masmediální komunikace*. Trnava: UCM, 2009. s. 210.

⁵ HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích. Výběr z dobové publicistiky: Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970. 11. díl*. Praha; Brno: ÚSD; Doplněk, 2004, s. 17.

V tomto dokumentu Kempný požadoval, aby se veškeré prostředky masové komunikace primárně zaměřili na publikování takových příspěvků, které podporují stanoviska PÚV

Duben 1969 potom znamenal katastrofu pro jakoukoliv možnost pluralitního myšlení a svobodného kulturního rozvoje. Dne 17. dubna byl totiž na zasedání předsednictva ÚV KSČ z funkce prvního tajemníka odstraněn Alexandr Dubček, jedna z hlavních postav Pražského jara. Na jeho místo byl dosazen Gustáv Husák, který začal uplatňovat politiku podle představ Sovětského svazu.⁶ Nové politické směřování bylo schváleno na květnovém zasedání ÚV KSČ, na němž Husák v referátu přednesl pět úkolů strany: zcela se podvolit kremelskému diktátu, skrze stranu ovládnout společenské dění, veškeré společenské instituce proměnit „ve spolehlivé nástroje mocenského centra a plně obnovit direktivní řízení ekonomiky podle ‚osvědčeného‘ vzoru.“⁷ Již toto zasedání se také začalo zabývat personální problematikou, která byla jednou ze zásadních podmínek znovunastolení a upevnění totalitního systému. Ze strany byl například vyloučen reformní ekonom Ota Šik, kterého sovětská intervence zastihla v zahraničí a jenž se do Československa již nevrátil. Vyloučen z KSČ byl i František Kriegel, který jako jediný z tehdejšího vedení otevřeně nesouhlasil se vstupem vojsk Varšavské smlouvy na československé území.⁸ ÚV KSČ také udělil trest těm svým členům, kteří podepsali výzvu *Dva tisíce slov*, pokud ovšem rozhodnutí o podpisu vyhodnotili jako chybný krok. Ti, kteří se ale rozhodli stanovisko neměnit a svůj podpis neodvolat, byli ze strany vyloučeni jako např. Karel Kosík.

Personálními změnami se nově etablované vedení strany od počátku svého působení soustavně zabývalo. V prvních měsících se zaměřovalo právě na mediální oblast a kulturní sféru obecně.⁹ Ačkoliv se první restriktce

KSČ, a budou zajišťovat, aby tato stanoviska byla u veřejnosti kladně přijata. Více viz VONDRŮVÁ, Jitka; NAVRÁTIL, Jaromír. *Komunistická strana Československa: Ediční řada Prameny k dějinám československé krize 196–1970. 4. díl, sv. 3: Zář 1968 – květen 1970*. Praha; Brno: ÚSD; Doplněk, 1997, s. 122–124.

⁶ Kalendárium roku 1969: dubnové události. *Totalita.cz* [online]. 2012 [cit. 2012-10-18]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/kalendar/kalend_1969_04.php

⁷ HRADECKÁ, Vladimíra a František KOUDELKA. *Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969-1974*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 18.

⁸ František Kriegel sice na vlastní žádost odstoupil z funkce předsedy Ústředního výboru Národní fronty již v září 1968, avšak členem předsednictva ÚV KSČ zůstal až do roku 1969. Viz Zář 1968. *Syndikát novinářů České republiky* [online]. 2008 [cit. 2013-02-02]. Dostupné z: <http://syndikat-novinaru.cz/12/42/121/1968/zari>

⁹ HRADECKÁ, Vladimíra a František KOUDELKA. *Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969-1974*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 18–20.

v této oblasti projevovaly již od konce srpna 1968¹⁰, k citelným změnám a k omezování publikačního prostoru dochází právě od roku 1969.

Již v dubnu byla zakázána činnost kulturně politickému týdeníku *Zitřek*. V květnu byl potom vydán zákaz vydávání periodika *Listy*¹¹ a ještě téhož měsíce bylo zastaveno publikování literárního měsíčníku *Plamen*. Dne 17. května otiskl deník Rudé právo výzvu *Slovo do vlastních řad*, ve které se novináři a někteří kulturní pracovníci oficiálně přihlásili k normalizační politice Gustáva Husáka a vyjádřili tak podporu dubnovému plénu. Zároveň vznesli požadavek na představitele novinářské obce, „(...)aby – pokud jsou k tomu schopni nalézt sílu – zaujali otevřený a sebekritický postoj k závěrům dubnového zasedání ÚV KSČ.“¹² Tento dokument vyzýval k opuštění zásad svobody tisku a demokracie a tuto skutečnost se nijak nesnažil zakrýt.

Zužování publikačního prostoru pokračovalo dál. V červnu bylo zastaveno vydávání o pouhý rok dříve obnoveného časopisu *Tvář*. Vyšlo také první číslo surrealistické tribuny, časopis *Analogon*. Poté ale byla další činnost tohoto periodika znemožněna, a tak druhé číslo vyšlo až za dvacet let. Listopad roku 1969 pak znamenal konec také pro *Sešity pro mladou literaturu a diskusi*.

¹⁰ Například už v září došlo k odvolání ředitele Československého rozhlasu Zdeňka Hejzlara. Jiřímu Pelikánovi, jenž stál v čele Československé televize, nejprve byla vnučena dovolená, avšak nakonec i on musel svou funkci opustit. Viz *Syndikát novinářů České republiky* [online]. 2008 [cit. 2010-04-29]. Září 1968. Dostupné z WWW: <<http://syndikat-novinaru.cz/12/42/121/1968/zari>>. Personální změny se ale nedotýkaly jen tzv. reformistů, např. šéfredaktor Rudého práva, Oldřich Švestka, jenž byl stoupencem promoskevského křídla, byl nahrazen svým dosavadním zástupcem Jiřím Sekerou. Viz KONČELÍK, Jakub. Mediální politika a srpen 1968: zřízení Úřadu pro tisk a informace jako služba Moskevskému protokolu. In MAGÁL, Slavomír; MILOŠ, Mistrík; SOLÍK, Martin. *Masmediálna komunikácia a realita II: Fakulta masmediálnej komunikácie*. Trnava: UCM, 2009. s. 208

¹¹ Periodikum *Listy* bylo pokračováním velmi populárních Literárních novin. Ty v březnu 1967 přestávají být orgánem Svazu československých spisovatelů a přejmenovávají se na Kulturní noviny, vzápětí jejich vydávání končí. K obnovení dochází 1. března 1968, kdy vychází první číslo Literárních listů. Pod tímto názvem však noviny neexistovaly příliš dlouho, poslední číslo bylo publikováno 15. srpna 1968. Po sovětské agresi se redakce rozhodla titul změnit na *Listy*, aby tak signalizovala změnu politických a kulturních poměrů. Registrace nového orgánu však trvala dva měsíce, první číslo proto vyšlo až 7. listopadu. Více viz JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud*. Brno: Atlantis, 1999, s. 297–393.

¹² *Slovo do vlastních řad*. *Rudé právo*. 1969, roč. 49, č. 114, s. 1–2.

Restrikce vůči kulturní scéně pokračovaly i v roce 1970. Duben znamenal konec pro periodikum *Host do domu* a koncem roku musela ukončit svou činnost literárně teoretická *Orientace*.

Nově etablované vedení pak potvrdilo nastolenou politiku na sklonku roku, když 10. prosince ÚV KSČ schválil *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*, jehož funkce byla hned v úvodu definována následovně: „Ústřední výbor KSČ je přesvědčen, že se tento dokument stane poučením pro stranu a přispěje k jejímu dalšímu politickoideovému i organizačnímu sjednocování, k upevnění jejího marxisticko-leninského charakteru, k posílení její vedoucí úlohy a k úspěšnému socialistickému rozvoji celé naší společnosti.“¹³ Tento dokument také zrušil platnost Akčního programu a pražské jaro označil za krizové období, které mělo být výsledkem působení „pravicových sil“ jak v Československu, tak v zahraničí, a to nepřetržitě již od roku 1948. Jmenoval také osoby, jež měly mít největší podíl na tom, že v Československu politická krize vypukla. Za hlavní viníky byli označeni vrcholní politici pražského jara: první tajemník ÚV KSČ Alexander Dubček, předseda vlády Oldřich Černík a předseda Národního shromáždění Josef Smrkovský. Kritika se zároveň nevyhnula ani kulturní sféře. Z „krizového období“ činil zodpovědné především Václava Černého spolu s Václavem Havlem a Ivanem Svitákem, kteřížto patřili mezi zakládající členy KAN¹⁴, dále Pavla Kohouta, A. J. Liehma, Milana Kunderu, Karla Kosíka a Ludvíka Vaculíka.¹⁵

Poučení z krizového vývoje představovalo oficiální a závaznou interpretaci pražského jara a jeho přijetím se dovršil tzv. konsolidační proces, v průběhu kterého bylo ze strany vyloučeno přes 474 000 členů komunistické strany.¹⁶

Ani v roce 1971 se zužování publikačního prostoru nezastavilo. Po celostátních periodikách se Úřad pro tisk a informace začal zaměřovat na

¹³ *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*. Praha: SPN, 1972, s. 29.

¹⁴ Klub angažovaných nestraníků

¹⁵ *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ* [online]. 2005 [cit. 2013-02-10]. Dostupné z: <http://web.quick.cz/pr/history/pouceni.htm>

¹⁶ *Poučení z krizového vývoje. Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. 2008 [cit. 2013-02-10]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/pouceni-z-krizoveho-vyvoje>

spektrum regionálních novin a časopisů. Zákaz tak v tomto roce postihnul zlínské *Psí víno*, královehradecké *Texty* a periodikum určené členům malých divadelních scén *Repertoár malé scény*.

Široké spektrum novin a časopisů bylo zpočátku nahrazeno pouze dvěma periodiky, a to týdeníkem pro politiku *Tribuna* a *Tvorbou*, týdeníkem pro politiku, vědu a kulturu. Od roku 1972 potom začíná vycházet *Literární měsíčník*.

Obnovené vedení KSČ také spatřovalo jednu z hlavních opozičních sil v tvůrčích svazech, protože si během let šedesátých získaly přirozenou autoritu a respekt ve společnosti. Čelní představitelé proto začali činnost svazů omezovat.¹⁷

Jako nejproblematictější chápalo tehdejší politické vedení postavení Svazu českých spisovatelů. Spisovatelská organizace si během šedesátých let „...vybudovala jistou nezávislost na politickém dění, emancipovala se od ideologických požadavků a byla zároveň vnímána jako mravní autorita společnosti.“¹⁸

Svaz českých spisovatelů vznikl 10. června 1969 jako náhrada za dosavadní Svaz československých spisovatelů, jehož záležitosti společně se Zväzom slovenských spisovateľov již od podzimu 1968 spravoval. Svou koncepcí se stále hlásil k tzv. polednové politice, tzn. k myšlenkám pražského jara.¹⁹ Ke vzniku došlo již v době, kdy platil zákaz vydávání svazového týdeníku, *Hosta do domu*, a autoři tedy již značně pociťovali omezení publikačního prostoru a tvůrčí svobody vůbec. Do čela byl zvolen Jaroslav Seifert, coby mravní a spisovatelská autorita a pod jeho předsednictvím se „konstituovala nezávislá dobrovolná tvůrčí organizace,

¹⁷ Koordinační výbor musel ukončit všechny aktivity, různými intrikami byl rekonstituován Svaz novinářů, Svaz filmových a televizních pracovníků přestal legálně existovat, když byl vyloučen z Národní fronty. Na ostatní tvůrčí svazy vyvíjela komunistická strana především politický a ekonomický nátlak a podporovala vznik nových, posrpnové politice poplatných, vedení.

¹⁸ BLÁHOVÁ, Kateřina. Až příliš prozaická skutečnost: Literární život v Čechách mezi lety 1969 a 1989. *Kuděj*. 2003, roč. 5, č. 2, s. 71.

¹⁹ Svaz českých spisovatelů (1). *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 2009 [cit. 2012-10-21]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1371>

jež sdružovala spisovatele, kteří tvořili na území Československa či psali v češtině v kterékoliv jiné zemi.²⁰

Právní existence nového Svazu českých spisovatelů byla značně problematická. Ačkoliv ustavení proběhlo na řádném sjezdu, nenabýlo žádné právní hodnoty. Předěšlý Svaz československých spisovatelů tak stále existoval, ačkoliv již žádnou aktivitu neprovozoval. Nový Svaz však nebyl přijat do Národní fronty a nebyly mu schváleny stanovy a to ani v další, aktualizované a upravené, podobě. Stát tak Svazu českých spisovatelů upřel právo na legitimitu.²¹

Stát se kromě toho snažil činnost Svazu pomocí četných nařízení a zákazů co nejvíce paralyzovat. Na počátku roku 1970 mu ministerstvo kultury zakázalo kontakt se zahraničím. Kromě zákazu téměř všech periodik mu bylo také odňato právo na vydávání bulletinů a v březnu 1970 také právo na vydávání neperiodických publikací. Spisovatelské organizaci tak reálně hrozilo, že jí stranické orgány odeberou nakladatelství Československý spisovatel, ekonomický zdroj svazu, což se 1. dubna skutečně stalo. Zároveň dostali všichni její členové výpověď a Svaz tak s koncem roku 1970 ukončil svou činnost.²²

Již od prosince se však začal ustanovovat nový Svaz českých spisovatelů, který kolem sebe soustředil umělce hlásící se k socialistickému realismu. Jeho stanovy pak byly přijaty ministerstvem vnitra během následujícího roku, přičemž ustavující sjezd proběhl 31. května a 1. června roku 1972. Do čela byl zvolen prozaik Jan Kozák, který ve své zprávě na sjezdu analyzoval vývoj československé poválečné literatury, v níž definoval „pokrokový“ směr. V úvodu upozornil, že obsah zprávy bude plně v intencích *Poučení z krizového vývoje*, ze kterého také při svém rozboru také vycházel. Uvedl, že již na II. sjezdu Svazu československých spisovatelů se začaly projevat „revizionistické a liberalistické tendence“, které předznamenaly IV. sjezd Svazu. Kafkovskou konferenci v roce 1963

²⁰ BLÁHOVÁ, Kateřina. Až příliš prozaická skutečnost: Literární život v Čechách mezi lety 1969 a 1989. *Kuděj*. 2003, roč. 5, č. 2, s. 71.

²¹ Svaz českých spisovatelů (1). *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 2009 [cit. 2012-10-21]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1371>

²² BLÁHOVÁ, Kateřina. Až příliš prozaická skutečnost: Literární život v Čechách mezi lety 1969 a 1989. *Kuděj*. 2003, roč. 5, č. 2, s. 71–73.

nechápal jako kulturní a umělecký počin ale jako politický akt, jenž měl sloužit k formování protisocialistického smýšlení inteligence a mladé generace, stejně nahlížel i na III. sjezd Svazu československých spisovatelů, který se uskutečnil v témže roce. Ve své zprávě podrobil ostré kritice prakticky všechny aktivity kulturní obce. Periodika *Literární listy* a brněnský *Host do domu* označil za hlavní publikační tribuny „kontrarevoluce“. Podobné stanovisko zaujal i k dalším novinám a časopisům, jmenoval např. *Tvář*, *Sešity*, *Orientaci* nebo časopis *Reportér*. Zdůraznil, že právě na III. sjezdu Svazu československých spisovatelů se do vedení dostala „sektářská skupina“, která vznikla z okruhu autorů těchto periodik (Jiří Brabec, Miroslav Holub, Milan Kundera, A. J. Liehm, Arnošt Lustig, Karel Ptáčník, Karel Šiktanc, Jiří Šotola, Ivan Klíma, Oleg Sus a další). Tato skupina měla prostřednictvím redakcí časopisů a novin a nakladatelství usilovat o důslednou kritiku všeho socialistického. Vedení svazu se mělo stát jedním z hlavních nástrojů „kontrarevoluce“.

Tvrdil, že v krizi se ocitla také literární věda a kritika, která v šedesátých letech zažívala krizi hodnot, když „mnozí kritici typu Vladimíra Blažka, Miroslava Červenky, Jindřicha Chalupeckého, Květoslava Chvatíka, Milana Jungmanna, Vladimíra Karfíka, Olega Suse, Milana Suchomela, Milana Schulze, Jana Trefulky zaplavili literární redakce, popřeli všechna marxisticko-leninská kritéria hodnot a otevřeli v ‚nových službách‘ dveře revizionistickým, v současném třídním zápase buržoazii sloužícím třídním kritériím.“²³ IV. sjezd Svazu československých spisovatelů v roce 1967 a vše, co po něm následovalo, viděl jako logický důsledek „protisocialistických a revizionistických“ snah v průběhu šedesátých let. Stejně nahlížel i na Svaz českých spisovatelů pod vedením Jaroslava Seiferta²⁴. Tento Svaz označil za organizaci, která kolem sebe i nadále sdružovala aktéry „kontrarevoluční vzpoury“.

Jan Kozák dále ve svém referátu ostře diferencoval soudobou literární tvorbu do dvou navzájem se vylučujících proudů: zcela odmítl ty, kteří byli

²³ SJEZDOVÁ ZPRÁVA předsednictva přípravného výboru Svazu českých spisovatelů, přednesená s. Janem Kozákem na ustavujícím sjezdu Svazu českých spisovatelů 31. 5. 1972. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Z dějin českého myšlení o literatuře 4 (1970-1989): Antologie k Dějinám české literatury 1945-1990*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2005, s. 28.

²⁴ viz s. 3.

spojení s liberálními 60. léty a naopak vyzdvihl umělecké kvality těch spisovatelů, kteří vstoupili do Svazu nově ustaveného.²⁵ Jeho zpráva představovala završení denunciační textů, které po 21. srpnu vycházely v denních periodikách a jež rovněž do své knihy zařadil *Mýtus a realita ledna 1968* Jiří Hájek. Teze, které byly Kozákově referátu předneseny, představovaly obecně platný kánon, byly pro kulturní sféru závazné a byly v průběhu normalizačního období dále rozpracovávány.

Spisovatelům, kteří byli pokládáni za představitele pražského jara, byla znemožněna další účast na veřejném životě (Milan Kundera, Pavel Kohout, Ludvík Vaculík nebo Václav Havel aj.). Stejný osud potkal i ty, kteří se rozhodli po sovětské intervenci emigrovat (Eduard Goldstücker, Věra Linhartová, A. J. Liehm, Josef Škvorecký, Arnošt Lustig, Pavel Buksa ad.). Pokud se tito autoři na veřejném kulturním dění chtěli podílet, museli se veřejně distancovat od svých aktivit v 60. letech a uznat politiku normalizátorů.²⁶

Kulturní dění, respektive literární scéna, byl určován výhradně děním svazovým, sjezdy konající se s pětiletou periodicitou udávaly literárnímu životu směr. Na nich se spisovatelé věnovali analýze soudobé poezie i prózy. Kromě týdeníku *Tvorba* začal vydávat svaz v roce 1972 ještě *Literární měsíčník*, který byl věnován původní tvorbě, ale také kritice a literárněvědným analýzám.

Literární prostor omezený jen na dvě periodika, byl natolik zúžený, že debutujícím spisovatelům nezbývalo mnoho publikačního prostoru. Vedení svazu si tuto situaci uvědomovalo a začalo mladým autorům věnovat zvýšenou péči. Přesto se tato generace začala výrazněji prosazovat až na konci 70. let. Vedoucí činitelé se je snažili podporovat, protože právě mladí autoři měli co nejrychleji zaplnit bílá místa, jež vznikla po systematickém likvidování literatury let šedesátých.

²⁵ *Ustavující sjezd Svazu českých spisovatelů*. Praha, Svoboda 1972, s. 7–62.

²⁶ Takto se od šedesátých let distancoval např. Bohumil Hrabal, viz Rozhovor s Bohumilem Hrabalem. *Tvorba*. 1975, č. 2, LUK, č. 1, s. 13.

3. Profil zkoumaných periodik

3.1. Tvorba

Týdeník *Tvorba* (s podtitulem *Týdeník pro politiku, vědu a kulturu*) začal vycházet od roku 1969, kdy v červnu vyšlo ve zvláštním vydání první číslo. S pravidelnou periodicitou ji začalo *Rudé právo* publikovat texty od září téhož roku.

Již v prvním čísle se redakce přihlásila ke stejnojmenným předchůdkyním, zejména pak k předválečné *Tvorbě*, jejímž šéfredaktorem byl od konce dvacátých let Julius Fučík. Šéfredaktorem se stal Jiří Hájek, kterého roku 1976 ve funkci nahradil Jaroslav Kořínek. Ten na tomto postu setrval až do roku 1987.²⁷

Ačkoliv *Tvorba* zpočátku explicitně neodsuzovala myšlenky Pražského jara a jeho nejvýraznější aktéry, jasně se přihlásila k nově nastolené politice Gustáva Husáka, a to úvodním slovem Jiřího Hájka. Z týdeníku se pak v krátké době stala platforma normalizačního režimu obnoveného vedení komunistické strany. Téměř v každém čísle zde byly uveřejňovány ideologické a propagandistické přílohy, které měly sloužit jako doplněk ke středoškolským učebnicím. Pravidelně zde byly také přetiskovány politické projevy funkcionářů KSČ a rovněž se zde objevovaly souhrny zpráv ze sjezdů jak různých uměleckých svazů, tak sjezdů KSČ.

Od čtyřicátého čísla roku 1971 do konce roku 1976 vycházela v rámci *Tvorby* vždy v prvním čísle nového měsíce příloha *LUK* (Literatura – umění – kritika). Zde se koncentrovaly především ukázky z nově vycházejících děl oficiální scény, a to jak prozaické, tak básnické. S měsíční periodicitou vycházela v rozmezí let 1974–1976 příloha *Divadelní tvorba*.

²⁷ Mimo sledované období se šéfredaktory stali Jaroslav Čejka (1987–1989), Ivan Matějka (1989–1990) a Rudolf Míšek (1990–1991), viz DOKOUPIL, Blahoslav. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945–2000*. Brno: Host, 2002, s. 260.

Do *Tvorby* přispívali ti, kteří podporovali normalizační kurz, veřejně se přihlásili k tzv. socialistickému realismu anebo nový režim alespoň tiše tolerovali. Ze spisovatelů zde ukázky svých děl publikovali např. Kamil Bednář, Petr Cincibuch, Jan Pelc, Petr Skarlant, Ladislav Fuks, Vladimír Neff, Zdeněk Pluhař aj. Teoretické úvahy o literatuře a recenze zde publikovali Milan Blahynka, Vladimír Brett, František Buriánek, Jan O. Fischer, Josef Hrabák, Hana Hrzalová, Marie Langerová, Vladimír Macura, Květa Hyršlová, Jaromíra Nejedlá, Jan Pelc nebo Vladimír Dostál.

V roce 1982 byla k *Tvorbě* připojena příloha *Kmen*, do níž se přesunuly všechny příspěvky z oblasti literární kritiky i beletrie. Do *Tvorby* se literárněkritické a beletristické příspěvky znovu vrátili v roce 1988, kdy došlo k osamostatnění *Kmene*.

Po převratu se *Tvorba* profilovala jako „nezávislý týdeník kulturní levice“ a zásadně se změnilo složení redakce, což přineslo také změnu obsahovou. Často se začaly objevovat rozhovory s osobnostmi Pražského jara, např. s Eduardem Goldstückerem, Evou Kantůrkovou, Zdeňkem Mlynářem aj. Z autorů literárněkritických začali na stránkách *Tvorby* publikovat Jan Čulík a Květoslav Chvatík.

V roce 1991 postihly týdeník ekonomické potíže a byl tak nucen změnit svou periodicitu na čtrnáct dní. Ani to ale jeho finanční situaci nezlepšilo, a tak list ještě téhož roku ukončil svou činnost.²⁸

3.2. Literární měsíčník

Záměrem tohoto časopisu bylo alespoň částečně zaplnit mezeru v literárním publikačním prostoru, která vznikla po zákazu téměř všech periodik tehdejší kulturní sféry. *Literární měsíčník* vznikl na podzim roku 1972, vydával jej Československý spisovatel a sloužil jako Orgán Svazu českých spisovatelů.

Vedle ukázek nové tvorby tzv. oficiálních autorů se v měsíčníku hojně objevovaly příspěvky o ideologickém poslání literatury a kultury obecně.

²⁸ Tamtéž, s. 260–263.

Často také byly přetiskovány projevy funkcionářů ze svazových sjezdů nebo propagandistické texty k výročním činitelů Svazu českých spisovatelů. V každém čísle byly také uveřejňovány ukázky ze slovenské tvorby.

Literární měsíčník zpočátku vedl Rudolf Kalčík, od druhého čísla pak Josef Rybák, jehož roku 1974 vystřídal Oldřich Rafaj. Literární kritika a historie si stanovily za cíl na stránkách měsíčníku rozvíjet odkaz meziválečné marxistické kritiky. Mezi nejčastěji publikované kritiky patřil Vladimír Brett, Josef Hrabák, Jaromír Lang, Václav Pekárek, Ladislav Štoll nebo Milan Blahynka a Sáva Šabouk. Literatuře pro děti se věnoval Otakar Chaloupka.

List měl pravidelné rubriky. Rubrika *Fórum* patřila recenzím, *Panoráma* potom glosám a výročním zprávám. Jubilejním zprávám byla věnována i rubrika *Setkání*. Rozsáhlejší recenze, medailony o knihách a portréty autorů byly publikovány v rubrikách *Knihy LM* a *Portrét LM*. Mezi další oddíly patřily také *Rozhovor LM* a *Host LM*, *Nové stránky* a *Zapomínané dědictví*, které sloužilo pro připomenutí těch autorů, jejichž tvorba začínala být přesouvána mimo centrum pozornosti, pravidelně se zde připomínali také klasikové. V roce 1976 přibyla navíc *Dílno*, která představovala platformu pro debutující autory.

Po převratu v listopadu 1989 se *Literární měsíčník* ocitl v krizi. Protože Svaz českých spisovatelů zanikl, začalo časopis vydávat Sdružení českých spisovatelů a list se přejmenoval na *Literární revue*. I přes to, že nová redakční rada v čele s Milanem Pávkem provedla velké změny v koncepci i obsahu, měsíčník po šestém vydání ukončil svou činnost.

3.3. Rudé právo

První číslo *Rudého práva* vyšlo 21. září roku 1920 jako orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. Roku 1921 se stalo tiskovým orgánem Československé strany komunistické.²⁹ Již od počátku

²⁹ Deník vznikl po rozkolu uvnitř strany sociálnědemokratické, když „pravicové vedení“ zakázalo skupině kolem Bohumíra Šmerala publikovat ve stranickém listu *Právo lidu*. Po

jeho existence přispívali do *Rudého práva* význačné literárněkritické osobnosti, v roce 1929 se stal redaktorem deníku Julius Fučík, mezi další přispěvatele patřil např. Ivan Olbracht, Eduard Urx, Bohumír Šmeral nebo Josef Rybák.

V analyzovaném období vydával *Rudé právo* Ústřední výbor KSČ a periodikum vycházelo každý den kromě neděle. Jeho rozsah se pohyboval mezi šesti až osmi stranami, v sobotu pravidelně vycházela příloha *Haló sobota* o šestnácti stranách. V příloze byly publikovány texty menšího rozsahu, které byly určeny na víkendové čtení. Kromě této drobnější beletrie se v příloze objevovaly praktické rady pro ženy a také zábavná rubrika pro ženy a děti.

Deník *Rudé právo* je jediným periodikem, které nebylo zaměřeno literárně, tomu také odpovídá tematické zaměření publikovaných textů. První tři strany byly věnované domácí politické scéně, čtvrtá strana inzerci, šestá a sedmá událostem ve světě a poslední, osmá, strana patřila sportu. Dění v kultuře byla vymezena třetina strany páté (pouze v sobotu zabíraly příspěvky týkající se kulturní oblasti celou jednu stranu). O tento prostor se musela podělit jak kritika literární, tak kritika divadelní a televizní.

I přes značně omezený publikační prostor do *Rudého práva* přispívalo mnoho oficiálních literárněkritických osobností. Patřili mezi ně Vladimír Brett, Milan Blahynka, Štěpán Vlašín, Hana Hrzalová, Ivan Skála, Fedor Soldan, Oldřich Rafaj aj. Během sledovaného období byl šéfredaktorem *Rudého práva* Miroslav Moc.

roce 1948, když došlo ke sloučení sociální demokracie s komunistickou stranou, byly sloučeny také oba listy. Viz HOŘENÍ, Zdeněk–Karel DOUDĚRA. *Naše Rudé právo*. Praha: ÚV KSČ, 1980, s. 17-25. Deník Rudé právo se však na Právo lidu nepřestal odkazovat. Na titulní straně byla vždy kromě ročníku Rudého práva uváděna také informace, kolikátý ročník Práva lidu by právě vycházel.

4. Literární kritika v Tvorbě

4.1. Kritika šedesátých let

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let se literární kritika a publicistika začala vyrovnávat s uplynulým desetiletím. Tento proces se uskutečňoval na stránkách všech tří zkoumaných periodik. Nejméně však v *Rudém právu*, což vyplývalo z jeho primárně politického zaměření.

První reflexi přineslo již třetí číslo, kde spisovatel Vladimír Přibský hodnotil posledních pět let literárního života jako dobu, v níž se dovršil proces „odcizování literatury“. Tento proces podle něj probíhal především v rovině tematické, když autoři přestali ve svých dílech zobrazovat obyčejný život všedních lidí a naopak začali tvořit literaturu vyobrazující hlavní hrdiny plné depresivních stavů a pocitů zmaru, tedy literaturu jen pro „náročné“ čtenáře. Tím podle něj vznikl stav, kdy literatura přestala odpovídat požadavkům většiny národa, a tak se od něj odpoutala. Tito autoři měli potom skrz svou organizaci³⁰ diktovat pravidla správné tvorby. Pokud s nimi spisovatel nesouhlasil, jeho díla nebyla v nakladatelství přijata. A právě proto se prý většina kvalitních autorů musela uchýlit k psaní detektivek. Přibský v závěru vyslovuje myšlenku, že přišel čas, aby se do vysoké literatury v posledních letech odsunovaní autoři vrátili a znovu ji zpřístupnili širokým masám.³¹

Negativní stanovisko k literatuře šedesátých let se promítalo téměř do všech literárně kritických a literárněhistorických textů, které *Tvorba* na konci šedesátých a počátku sedmdesátých let publikovala. Toto období se vyznačovalo návratem těch kritiků, kteří v letech padesátých patřili k oficiální tzv. dogmatické literární kritice a kterým proto nebylo v průběhu

³⁰ Touto organizací nepochybně myslí Vladimír Přibský Svaz československých spisovatelů, který byl vládní garniturou označován jako jeden z hlavních viníků tzv. liberalizace v kulturním prostoru. V této době se denunciační články o Svazu československých spisovatelů objevovaly v *Tvorbě* poměrně často, jako příklad může posloužit projev Jiřího Taufera, viz TAUFER, Jiří. Jaký cíl má udělení Zlatého pera svobody. *Tvorba*. 24. 9. 1969, č. 4, s. 10.

³¹ PŘIBSKÝ, Vladimír. Vraťme literaturu lidem. *Tvorba*. 17. 9. 1969, č. 3, s. 11–12.

let šedesátých a především na jejich konci poskytnuto příliš prostoru.³² Od roku 1969 se tak v popředí literární kritiky znovu objevuje Ladislav Štoll, Jiří Hájek, Vladimír Dostál, Hana Hrzalová, Jaroslav Sekera, Vladimír Brett, František Jaromír Kollár ad.

Mezi nejvýznamnější kritiky, kteří se problematikou šedesátých let zabývali, patřil šéfredaktor *Tvorby* Jiří Hájek. Ten v recenzi na znovu vydanou Čapkovu *Kritiku slov a úsloví* označil leden 1968 jako období, kdy do veřejného nejen kulturního života vstoupila bezobsažná klišé. Ucelený názor potom publikoval v obsáhlé stati *A co literatura? Za hybnou sílu událostí vedoucích k roku 1968 neoznačoval ani kufkovskou konferenci v roce 1963, ani IV. sjezd Svazu československých spisovatelů o čtyři roky později. Prvopočátek „krizového vývoje“, jak byl v normalizační terminologii označován průběh šedesátých let, viděl již v letech padesátých, konkrétně potom v roce 1956 a v II. sjezdu Svazu československých spisovatelů. Zde se podle něj „navzdory tehdejšímu oficiálnímu, politickému hodnocení (zejména Václava Kopeckého³³) ukázalo, že rozhodující většina českých i slovenských spisovatelů „(...) je ochotna přispět k energickému překonávání deformací předchozího období.“³⁴ Jiří Hájek poukazyval na to, že Václav Kopecký spolu s Antonínem Novotným začal po II. sjezdu Svazu československých spisovatelů preferovat politicky neangažovanou literaturu. Pro stranické vedení mělo být podle Hájka přijatelnější, když se umělci budou zabývat experimentální tvorbou. Znamenalo to pro ně menší nebezpečí oproti tomu, kdyby se autoři začali vyjadřovat ke společenskému dění.³⁵ To ale vedlo k tomu, že se začaly v literatuře a v dalších odvětvích umění probouzet „antisocialistické“ síly. Taková politika pak znamenala oslabování, rozměňování až úplnou likvidaci nejaktivnějších stranických umělců. Další vývoj, který byl dovršen IV. sjezdem Svazu československých spisovatelů v roce 1967, potom vidí jako souboj o to, zda*

³² ŠÁMAL, Petr. Literární kritika za časů "normalizace". In: *Literární archiv: Česká literární kritika 20. století*. Praha: Památník národního písemnictví, 2006, s. 151.

³³ Václav Kopecký byl v letech 1953-1954 ministrem kultury, od roku 1955 místopředseda vlády. Viz MACH, Vladimír. Václav Kopecký. *Totalita.cz* [online]. 1993 [cit. 2013-05-28]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_kopeckyv.php

³⁴ HÁJEK, Jiří. A co literatura: Jak to bylo se svazem spisovatelů. *Tvorba*. 4. 11. 1970, č. 40, s. 5.

³⁵ ŠÁMAL, Petr. Literární kritika za časů "normalizace". In: *Literární archiv: Česká literární kritika 20. století*. Praha: Památník národního písemnictví, 2006, s. 151–152.

je možno věřit v nápravu literárního života uvnitř strany nebo mimo a proti ní. Na III. sjezdu Svazu československých spisovatelů došlo podle něj k rozdělení kulturní obce na dva tábory: na skupinu, která nadále zůstávala věrna marxistickému učení a na skupinu, jež za snahu o nápravu kulturního života schovávala jen boj o moc. Dále konstatoval, že oslabené stranické jádro bylo již v té době natolik bezkonceptní, že nedocházelo k dostatečnému distancování se od „antisocialistických a revizionistických“ útoků.

Jiří Hájek dále ve stati uvedl, že „revizionistům“ a „antisocialistům“ posloužily myšlenky západních levicových intelektuálů, a to především Ernsta Fischera a Rogera Garaudyho. Hájek napadl Fischerovu teorii, v níž tento rakouský marxistický filozof uplatňoval právo intelektuálů na vedoucí postavení ve společnosti.³⁶ Jeho spor byl v jistém směru paradoxní. Šéfredaktor *Tvorby* nepatřil k těm, kteří byli v průběhu let názorově neměnní. Autor statě v šedesátých letech Fischera obdivoval a z postu šéfredaktora *Plamene* poskytoval Fischerovým myšlenkám velký prostor. Jeho stať může být tedy chápána také jako sebekritická reflexe. A to promyšlená, protože Hájek sám se pro své působení v *Plameni* nevyhnul kritice z řad „ultrakonzervativních“ stoupenců.³⁷

Hlavní vinu za odklon literatury od jejího přirozeného vývoje³⁸ kladl Hájek skupině, která se zformovala kolem časopisu *Květen*, mezi jehož hlavní teoretiky patřili Miroslav Červenka, Jiří Brabec³⁹ a Jan Vohryzek. Autorské zázemí potom tvořili Jiří Šotola, Milan Kundera, Václav Havel, Ludvík Kundera, Ludvík Vaculík, Ivan Klíma aj.⁴⁰ A právě umělci sdružení kolem *Května* měli v období mezi III. a IV. sjezdem Svazu

³⁶ HÁJEK, Jiří. A co literatura?: aneb Co jsme věděli a nevěděli. *Tvorba*. 2. 12. 1970, č. 49, s. 13.

³⁷ ŠÁMAL, Petr. Literární kritika za časů "normalizace". In: *Literární archiv: Česká literární kritika 20. století*. Praha: Památník národního písemnictví, 2006, s. 152.

³⁸ Přirozený vývoj chápal jako nepřetržitou tvorbu levicově orientované literatury s počátkem v meziválečném období.

³⁹ Jiří Brabec v roce 1956 na stránkách *Května* uveřejnil stať *A co básník. Poznámky k dílu Františka Halase*, jejíž závěr je zaměřený na kritiku tezí Ladislava Štolla. Viz DOKOUPIL, Blahoslav. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Brno: Host – Votobia, 2002, s. 105.

⁴⁰ Tamtéž, s. 105–106.

československých spisovatelů převzít veškeré stranické kulturní pozice a dostat tak nejen kulturní obec, ale celou zemi do „hluboké krize hodnot“.⁴¹

Jako období krize hodnot hodnotil literární tvorbu, jež v Československu vznikala v průběhu šedesátých let, také Jaroslav Sekera. Toto období se podle něj vyznačovalo šířením „atmosféry strachu“, jehož účelem bylo „deprimovat jakoukoliv zásadovější kritiku“.⁴² Tomuto záměru pak měly především sloužit *Literární noviny*, které nejvíce podle něj kolem sebe soustředily ty, jež o šíření demagogie strachu usilovali.⁴³

Aktivně se procesu vymezování proti liberalizujícím tendencím v literatuře a kultuře účastnil také Vladimír Dostál⁴⁴. Ten tvorbu šedesátých let reflektoval jako „nevábné dědictví“, které nesmí proniknout do literatury nového desetiletí. Ve svých textech sarkasticky poukazoval i na fakt, že mnozí reformní umělci a politici patřili v padesátých letech k těm, kteří aktivně podporovali oficiální československou politiku. „Byl to pohled pro bohy, když ne jeden včerejší vyvolavač nalakovaných světlých zítřků za naší krátké paměti proměnil v konstruktéra ‚modelových próz‘ po vzoru Kafkově [...]“.⁴⁵ Příčinu „krize“ viděl v tom, že šedesátá léta podle něj zcela odvrhla literaturu vycházející z meziválečné marxistické kritiky a estetiky a na jejich místo začala dosazovat autory, kteří měli svá díla propůjčovat boji proti socialistickým hodnotám. Explicitně toto tvrzení dokládá na příkladu spisovatele Stanislava Kostky Neumanna, jehož dílo nebylo v šedesátých letech pozitivně akcentováno, ale podle Dostála jen tupeno a hanobeno. Od počátku šedesátých let měl být požadavek tzv. socialistického realismu systematicky vytlačován a místo něj pak mělo být akcentováno dílo meziválečné avantgardy. Vladimír Dostál přitom avantgardě přiznával určitou uměleckou hodnotu, když zdůrazňuje, že právě v tomto kulturním a uměleckém hnutí začínali tvořit Vítězslav Nezval, Jaroslav Seifert nebo

⁴¹ HÁJEK, Jiří. A co literatura?: aneb Jak to začalo. *Tvorba*. 11. 11. 1970, č. 45, s. 4.

⁴² SEKERA, Jaroslav. Bilance strachu a její konec. *Tvorba*. 1970, č. 1, s. 13.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Vladimír Dostál publikoval také pod různými pseudonymy. Často tak uveřejňoval své statě pod jmény Dušan Pleva, Jesenius, Ondřej Melichar, Vratislav Staněk, Jiří Hampl, Vratislav Staněk, Přemysl Pastýř nebo i Zora Vacková ad. Používal i šifry jako např. dp, dpl, I. U., omel, ds, dt, ir, V. Ost, vrd aj. Viz Slovník české literatury Akademie věd České republiky, <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/>, heslo „Vladimír Dostál“ [cit. 10. 4. 2013].

⁴⁵ DOSTÁL, Vladimír. Mezi slepou uličkou a křížovatkou: Úvod do rozhovorů o situaci dnešní české literatury. *Tvorba*. 1970, č. 34, s. 5.

Vladislav Vančura. Podle něj však nebyly dostatečným způsobem reflektovány její „mrtvé stránky“⁴⁶, což mělo vést k tomu, že obhajoba avantgardy posloužila k eliminaci marxistické estetiky.

Částečně odlišný pohled přináší Václav Pekárek. Ten příčinu vzniku „krizového období“ přičítá literární kritice, jež podle něj v padesátých letech přecenila některé pokusy o socialistickou literaturu a mylně je pokládala za vrchol. V této souvislosti jmenuje tvorbu Pavla Kohouta.⁴⁷

Již od počátku obnovené existence také poskytovala *Tvorba* prostor denunciačním textům. V týdeníku se tak pravidelně objevovaly články, jejichž terčem byly osobnosti aktivně se podílející na politickém a kulturním dění v průběhu pražského jara, přičemž styl některých příspěvků se blížil rétorice z počátku padesátých let. Od května 1970 se v *Tvorbě* objevuje série příspěvků Josefa Soboteckého, které v souladu s oficiální ideologií interpretují působení reformních komunistů. Prvním terčem se stal spisovatel Jan Procházka. Sobotecký v něm nachází paralelu s římským bohem Janem⁴⁸, když Procházkovu působení během šedesátých let vykládá jako cílenou snahu o co největší moc, aby z nově získaných mocenských pozic „bez studu, bez morálních zábran, s nevídanou lhostejností k zájmům národa, k hodnotám, jež nám jsou drahé, vystupoval na veřejnosti s maskou bojovníka za pravdu, za národ, za jiný socialismus – a přitom domlouval ve skutečnosti rozdělení moci v zemi vydané napospas Západu, smlouval zatracení socialismu se vším všudy.“⁴⁹ Také poukazuje na kontakty s

⁴⁶ Těmito „mrtvými stránkami“ myslí Vladimír Dostál literární koncepci Karla Teigeho. To bylo logické, neboť Teige v meziválečném období odsoudil ve studii Jarmark umění proletářské umění pro jeho ilustrativní teozovitost. Po válce se i nadále proti schematismu a umění podrobené ideologii vymezoval. Viz Slovník české literatury Akademie věd České republiky, <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/>, heslo „Vladimír Dostál“ [cit. 13. 4. 2013].

⁴⁷ PEKÁREK, Václav. K historii Svazu čs. spisovatelů. *Tvorba*. 1970, č. 39, s. 10.

⁴⁸ Římský bůh Janus byl zobrazován se dvěma hlavami hledícími na opačné strany, proto přeneseně bývá slovo janus používáno pro osoby, které okolí nastavují dvě rozdílné a často i protikladné tváře, jež jsou však součástí jedné osoby. Taková osoba pak vede dvojitý život a bývá také označována za pokrytce. Viz AUGUSTA-BOULAROT, Sandrine. *Slovník řecko-římské mytologie a kultury: Pomocná kn. pro výuku společenskovědních a estetickovýchovných předmětů ve SŠ a na gymnáziích*. Praha: EWA Edition, 1993, s. 130. Toto přirovnání, které Sobotecký použil, nebylo bezúčelné. Sarkasticky takto poukázal na fakt, že Procházka udržoval důvěrné styky s tehdejšími prezidentem Antonínem Novotným. V důsledku události kolem sjezdu Svazu československých spisovatelů v roce 1967 však jakékoliv kontakty ustaly. Viz VLADIMÍR, Mach. Jan Procházka. *Totalita.cz* [online]. 1999 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_prochazkaj.php

⁴⁹ SOBOTECKÝ, Josef. Presidentův přítel. *Tvorba*. 1970, č. 19, s. 16.

kritikem Václavem Černým, který byl po nástupu normalizace označen za antikomunistu a „vedoucího protistranické mocenské platformy“.⁵⁰

V podobně štvavém stylu byla také publikována stať o Pavlu Kohoutovi a Ludvíku Vaculíkovi. Kohoutovou hlavní činností mělo být hysterické vyvolávání skandálů, které podle Soboteckého směřovaly ke zničení komunistické strany.⁵¹ Vaculík se měl prostřednictvím manifestu *2000 slov* propůjčit k útoku na samotné základy socialistického systému. „Tady se barvitě předvedl jako uvědomělý, cílevědomý zbrojnoš rozvratu, hlasatel svobod úzké skupinky intelektuálů na úkor svobod obecných.“⁵²

Seriál Josefa Soboteckého samozřejmě nebyl osamoceným pokusem o denunciaci tzv. reformních komunistů. Tvorba publikovala podobné texty např. také o Karlu Kosíkovi, Václavu Černém, Milanu Jungmannovi, A. J. Liehmovi a dalších osobnostech šedesátých let.

Poněkud problematický byl vztah k Jaroslavu Seifertovi. Představitelé normalizační literární kritiky na jedné straně vyzdvihovali Seifertovu tvorbu, a to především její proletářské období, na druhé straně však museli v souladu s dobovými požadavky zaujmout adekvátní postoj k spisovatelovu předsednictví ve Svazu českých spisovatelů.⁵³ Tento rozpor se literární kritika pokusila vyřešit striktním oddělením básníkovy díla od jeho osobnosti, což nebylo v tehdejší době příliš časté. U ostatních reformních komunistů docházelo spolu s jejich činností také k zavržení jejich tvorby.⁵⁴

Během první poloviny sedmdesátých let se k uplynulému desetiletí začali vyjadřovat také zástupci mladší generace. Jedním z nejvýraznějších příspěvků byla stať Pavla Bělíčka *Kam s poezií a kam v poezii*. V ní Bělíček prohlásil, že v kulturní oblasti i nadále chybí celistvé hodnocení tendencí a

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ SOBOTECKÝ, Josef. August, august, august. *Tvorba*. 1970, č. 21, s. 16.

⁵² SOBOTECKÝ, Josef. Boží člověk. *Tvorba*. 1970, č. 23, s. 16.

⁵³ Více viz kapitola č. 5.1.

⁵⁴ Jaroslav Seifert se v kontroverzním postavení neocitl poprvé. V padesátých letech se rozhořel spor kolem Seifertovy básně *Píseň o Viktorce*, kterou soudobá marxistická kritika v čele s Ivanem Skálou a Michalem Sedloněm tvrdě napadla. Ivan Skála označil báseň za zradu na dělnické třídy a Michal Sedloň vyčítá Seifertovi pocity deziluze a strachu, zároveň tvrdí, že Seifert se propůjčil k bezobsažné magii. Oba se však shodují v tom, že Seifert je básníkem s nesporným talentem. Podrobnosti viz SKÁLA, Ivan. Cizí hlas. In: PŘIBÁŇ, Michal (ed.) *Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948–1958): Antologie k Dějinám české literatury*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, s. 37–44. a SEDLOŇ, Michal. Básník a víra v člověka. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948–1958): Antologie k Dějinám české literatury*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, s. 44–51.

pohybu šedesátých let a že literární kritika neplní svůj účel, když ještě toto období nebyla schopna vyhodnotit. Aktivizaci literární kritiky potom propojuje s aktivizací umělecké tvorby, protože právě literární kritika musí podle něj ujasnit vývojové souvislosti a stanovit potřeby nové tvorby. Poezie uplynulé dekády se prý elitářsky uzavřela (Bělíček hovoří o „desocializaci“) a převážily v ní negativní tendence vedoucí k vyumělkovanosti a odvozenosti tvorby.⁵⁵

Literární kritika se v souladu s politickým směřováním obnoveného stranického vedení proti literatuře uplynulé dekády tedy poměrně ostře vymezila. Její kritika však často byla značně plošná. Šedesátá léta byla jednoznačně vnímána jako doba, kdy do Československa pomocí „reformních“ komunistů pronikla ze Západu tzv. kontrarevoluce, jejímž účelem měla být cílená destrukce hodnot socialistického myšlení. Období liberalizace veřejného života tak bylo důsledně nazýváno krizovým obdobím, kdy kultura procházela tzv. krizí idejí. Představitelé reformního křídla pak byli nazýváni maloměšťáky, trockisty, antisocialistickými živly a revizionisty. Z periodik, která kolem sebe v průběhu šedesátých let sdružovala „reformní“ autory (a tudíž je s nástupem normalizace postihl zákaz činnosti), se v centru kritiky ocitly především *Literární noviny* (často označované za základnu protisocialistických tendencí), časopis *Květen* a časopis *Tvář*. Ostatním periodikům již tolik pozornosti normalizační literární kritika na stránkách *Tvorby* nevěnovala.

4.2. Recepce let padesátých

Normalizační literární kritika se nevyrovnávala jen s lety šedesátými, ale na přelomu desetiletí provedla také částečnou revizi názorů na literární život v padesátých letech. Ve většině případů však této reflexi nevyhrazovala samostatný příspěvek, recepce padesátých let se stávala

⁵⁵ BĚLÍČEK, Pavel. Kam s poezií a kam v poezii. *Tvorba*. 1972, č. 36, LUK č. 9, s. 2. Pavel Bělíček své názory na soudobou poezii a na problematiku šedesátých let publikoval také v *Literárním měsíčníku*. Stať *Perspektivy mladé literatury* však vzbudila odmítavé reakce, jež otiskla *Tvorba*. Tato diskuze bude podrobněji rozebrána v kapitole č. 5.1.

součástí příspěvků, jež se primárně týkaly problematiky odlišné. Nejčastěji to byly texty, které se vyjadřovaly k literatuře uplynulého desetiletí.

„Normalizátoři“ nejprve nehodnotili padesátá léta explicitně, ve stati *Bez obav* Jiřího Hájka se mluví o tom, že „(...) z pravičáckých deformací polednového vývoje nelze hledat východisko v návratu k deformacím předlednovým (...)“⁵⁶. V sérii článků *A co literatura* se však Hájek fenoménem padesátých let zabývá již explicitněji. Podle něj byla v rozmezí let 1948–1956 omezujícím způsobem chápána společenská role literatury, její problémy měly být umlčovány nebo přinejmenším zasouvány do pozadí.

Svůj názor opatrně formuloval také Štěpán Vlašín, když v článku k jubileu Alexandra Matušky⁵⁷ uvádí padesátá léta také jako dobu „dogmatických deformací“.⁵⁸ O deformacích, jež měly postihnout českou a slovenskou kulturu v padesátých letech hovoří také Vojtěch Mihálik.⁵⁹ Do určité míry zrevidovaný postoj zaujal také Vladimír Dostál, který ve stati *Alois Jirásek a komunisté* označil Jiráskovu propagaci v padesátých letech za vulgarizační.⁶⁰ Radikálnější stanovisko pak zaujal v úvodníku k rozhovorům o české literatuře, kde období do poloviny padesátých let označil za období dětských nemocí a zmatků, kdy se „Většinový průměr české literatury (...) opájel propagandistickým nadšením a okatou tendenčností, jež se vyjadřovaly tvarovým jazykem naturalistické konvence a úspěšně diskreditovaly vypůjčené heslo socialistického realismu.“⁶¹

Hodnocení padesátých let se logicky objevovalo také v přehledových statích. Josef Hrabák konstatoval, že v budovatelské próze padesátých let ztratila literatura poznávací funkci a jejím základním posláním bylo ilustrovat poznanou pravdu a přesvědčovat o ní. Taková byla podle něj situace ve výrobním a vesnickém románu. Současně říká, že vztah čtenářů k dílu těsně souvisí právě s funkcí poznávací.⁶² Hana Hrzalová reflektovala

⁵⁶ HÁJEK, Jiří. *Bez obav*. *Tvorba*. 1970, č. 1, s. 3.

⁵⁷ Alexander Matuška byl literární kritika a teoretik slovenské národnosti, vědecký pracovník Ústavu slovenskej literatury SAV. Viz bibliografické databáze Literárne informačného centra <http://www.litcentrum.sk/>, heslo „Alexander Matuška“ [cit. 15. 4. 2013].

⁵⁸ VLAŠÍN, Štěpán. Tvůrčí kritická osobnost. *Tvorba*. 1970, č. 8, s. 10.

⁵⁹ MIHÁLIK, Vojtěch. Úvahy o politice a umění. *Tvorba*. 1970, č. 28, s. 3.

⁶⁰ PLEVA, Dušan. Alois Jirásek a komunisté. *Tvorba*. 1970, č. 10, s. 12.

⁶¹ DOSTÁL, Vladimír. Mezi slepou uličkou a křižovatkou. *Tvorba*. 1970, č. 34, s. 5.

⁶² HRABÁK, Josef. K vývojovým proměnám poválečné prózy. *Tvorba* 1971 č. 44, *LUK*, č. 11, s. 6.

úlohu literární kritiky a literárněvědné historie. Došla k závěru, že se v první polovině padesátých let úspěchala proměna literatury a příliš rychle došlo k odvrhnutí všech nemarxistických škol. Kritika si podle ní musela vystačit jen se základními principy marxistické estetiky, přičemž případnému vzniku polemik a diskuzí předcházely administrativní zásahy.⁶³

Nejrozsáhlejší příspěvek reflektující problematiku společenského a kulturního vývoje přinesla až v roce 1973 stať Štěpána Vlašína *Únor 1948 a některé problémy české prózy*. Vlašín se v ní přiklonil k názoru, že v poúnorové tvorbě opravdu docházelo k normativnímu zužování hranic socialistického realismu, kdy měla literatura sloužit především politickým účelům a kdy návrat ke klasikům české i slovenské literatury 19. století vedl k mylnému absolutizování postupů kritického realismu jako jediné platné normy pro literaturu padesátých let. Žánr budovatelského a výrobního románu nezavrhuje, nicméně podotýká, že jejich období trvalo příliš krátce na to, aby se mohly zcela rozvinout jejich možnosti, proto jejich realizace „uvázla na půl cesty“.⁶⁴

Normalizační literární kritika se především na přelomu desetiletí tedy částečně distancovala od kulturního prostředí a tvorby let padesátých. Samotný program socialistického realismu však zpochybňován nebyl, nicméně všichni kritici se shodovali se v tom, že v padesátých letech došlo v některých případech k jeho zjednodušení a následné deformaci. To potom mělo vést k pronikání nepřátelských antisocialistických tendencí, jež se měly naplno projevit v průběhu šedesátých let a jejichž vyvrcholením bylo pražské jaro. Zároveň ale vždy uváděli podle nich kladné počiny padesátých let, připomínali, že prosazování socialistického realismu pomohlo z literatury vymýtit „negativní projevy literatury“, např. tzv. brakovou literaturu.⁶⁵

⁶³ HRZALOVÁ, Hana. Vývoj literární kritiky. *Tvorba*. 1970, č. 21, s. 11.

⁶⁴ VLAŠÍN, Štěpán. Únor 1948 a některé problémy české prózy. *Tvorba*. 1973, č. 6, s. 9.

⁶⁵ Likvidace tzv. literárního braku v padesátých letech byla velmi drastická. Knihy, které se ocitly na indexu, nejenže byly stahovány z prodeje, ale byly také odstraňovány z knihoven, byly rovněž provedeny rozsáhlé změny v edičních plánech apod. Mezi tzv. brakovou literaturu však komunistická diktatura řadila tituly a autory, o jejichž literárních kvalitách nemůže být pochyb. Nálepkou brak byl označen např. román Ludvíka Kundery *Konstantina*, román *Vejce a já* Betty MacDonald, všechny spisy Karla Maye, kniha *Příhody kapitána Královny lilií*, novela Míka Waltariho *Cizinec přichází* nebo všechny humoristické spisy Jaroslava Žáka. Viz ŠÁMAL, Petr. *Soustružníci lidských duší: lidové knihy a jejich cenzura na počátku padesátých let 20. století*. Praha: Academia, 2009, s. 265-465.

Vnímání problematiky padesátých let je však rozporuplné. Literární kritika sice provedla revizi názorů na pouťorové kulturní prostředí, zároveň se však jednou z hlavních autorit stal opět Ladislav Štoll, jenž do poloviny sedmdesátých let vydal znovu své stěžejní literárněkritické práce z let padesátých. V roce 1972 vyšel výbor statí z let 1945–1971 *Umění a ideologický boj*, v jehož recenzi Jaroslava Heřtová vydání označila za „záslužný čin přesahující svým významem oblast literární historie a teorie.“⁶⁶ Ladislav Štoll zde byl vylíčen jako kritik, jehož se představitelé literární kritiky zejména druhé poloviny šedesátých let snažili zdiskreditovat a jehož myšlenky zůstaly proto nedoceny a teprve nyní dochází konečně k rehabilitaci jeho díla. O tomto svědčí také dílo *Básník a naděje*, které vzniklo přepracováním Štollova zásadního referátu z ledna roku 1950 *Třicet let bojů za českou socialistickou poezii*. Ladislav Štoll tento referát rozšířil a do určité míry zrevidoval také kritické soudy o básníku Františku Halasovi. Na rozdíl od roku 1950, kdy referát vyvolal diskuzi, byla jeho přepracovaná verze jednohlasně přijata.⁶⁷ Podle Milana Blahynky, jehož recenzi na knihu *Básník a naděje Tvorba* v červenci 1976 publikovala, vyniká nové dílo nejen lepší argumentací, ale vzhledem ke „spiritualistické recidivě a existenciálním náladám“ let šedesátých je tento referát znovu velmi aktuální. Pro překonání „krizových let“ je podle něj nutno vrátit se na samý počátek, tzn. do doby, které se dotýkalo *Třicet let bojů*. Nově vzniklému dílu potom přisuzoval zásadní orientační význam pro budoucí směřování literatury.⁶⁸

Recepce let padesátých na stránkách *Tvorby* se tedy realizovala ve dvou rovinách. Na jedné straně se literární kritika verbálně do určité míry od kulturního prostředí pouťorových let (míněno do roku 1956) distancovala. Avšak návratem některých kritiků padesátých let (např. Jaroslav Sekera, Ivan Skála, Vladimír Dostál aj.) a především znovuvydáním Štollových stěžejních prací se v praxi oficiální normalizační kritika k padesátým letům vrátila jako ke svému vzoru.

⁶⁶ HEŘTOVÁ, Jaroslava. Aktuální a podnětné dílo. *Tvorba*. 1973, č. 16, s. 8.

⁶⁷ ŠÁMAL, Petr. Literární kritika za časů "normalizace". In: *Literární archiv: Česká literární kritika 20. století*. Praha: Památník národního písemnictví, 2006, s. 153.

⁶⁸ BLAHYNKA, Milan. Práce znovu více než aktuální. *Tvorba*. 1976, č. 31, s. 9.

4.3. Pokusy o socialistický realismus

Součástí literární publicistiky se přibližně od poloviny roku 1971 stala podobně jako v letech padesátých proklamace socialistického realismu, jakožto jediné správné tvůrčí metody všech socialistických spisovatelů. Požadavek na přimknutí literatury k tomuto směru byl otevřeně formulován v *Programovém prohlášení* Svazu českých spisovatelů v listopadu 1971. „Chceme (...) podporovat a rozvíjet literaturu v plné umělecké rozmanitosti, žánrové bohatosti, vynalézavosti a objevnosti socialistického realismu, který je naší základní tvůrčí metodou.“⁶⁹

Kritika se především soustředila na vyjasnění tohoto pojmu a jeho obranu proti názorům „buržoazních“ teoretiků. *Tvorba* v této problematice poskytovala prostor také zahraničním kritikům. V červenci 1971 vyšel úryvek ze statě Borise Sučkova *Socialistický realismus ano či ne?*, v níž sovětský kritik obhajuje socialistický realismus proti názorům, že se jako umělecká metoda již přežil. Sučkov upozorňuje na zcela „nové kvality“, jež se v sovětské literatuře tvořené podle socialisticko-realistického principu na přelomu desetiletí objevují. Tyto „nové kvality“ však ve stati dále nekonkretizoval, místo toho vyzdvihl princip lidovosti, který považoval za hlavní rys socialistického realismu. Princip lidovosti podle něj znamená, že se umění zaměřuje na zájmy a obranu lidu, respektive jeho vyspělejší části, jíž se musí přizpůsobit vkus širokých lidových mas. To je podle Sučkova nesporná výhoda socialistického realismu, protože je tímto principem zamezeno rozporu, kterým trpí kultura především v západních zemích, totiž konflikt mezi kulturou určenou pro úzký okruh čtenářů a kulturou pro širokou veřejnost. Ta je nucena přijímat tzv. náhražkovou kulturu, která je prosycena „sexem, násilnostmi, antikomunismem a nacionalismem, kulturu, která lidi ochuzuje a ohlupuje“.⁷⁰

Rozsáhlejší teoretickou stat' publikoval v *Tvorbě* Vladimír Dostál. Ačkoliv se podobně jako Sučkov snaží vyvrátit myšlenku, že socialistický realismus je již mrtvý pojem, věnuje největší část svého příspěvku

⁶⁹ Programové prohlášení Svazu českých spisovatelů. *Tvorba*. 1971, č. 47, s. 4.

⁷⁰ SUČKOV, Boris. Socialistický realismus ano či ne?. *Tvorba*. 1971, č. 29, s. 11.

historickému vývoji tohoto směru. Dostál v souladu s ostatními literárními kritiky nejprve reviduje názory na to, jak se teorie socialistického realismu promítala do literární tvorby padesátých let. Podle něj oblast literatury v tomto období negativně ovlivnil nedostatek teoretických znalostí této tvůrčí metody, jejíž principy však byly neustále prosazovány. V důsledku toho se oficiálního uznání dostalo i dílům, jež toho svou kvalitou nezasluhovala a heslem socialistického realismu se tak zaštiťovala díla průměrná až podprůměrná. Spisovatelé si poté ve vidině snadného úspěchu nechávali diktovat pravidla, která přinášela jejich tvorbě okamžitý úspěch. Tyto chyby vedly potom podle Dostála k opuštění zásad socialistického realismu v šedesátých letech a k jeho „pranýřování“.⁷¹

Ačkoliv tedy Vladimír Dostál přiznává, že z těchto důvodů mohl program socialistického realismu budít odpor a fungovat jako „strašák“, hodnotí tento směr jako „(...) spontánní vyústění jednoho proudu světového umění, který se nedá – podobně jako socialismus sám – pohřbít ani vlastními omyly.“⁷²

Jedním z hlavních argumentů životaschopnosti socialistického realismu byla podle Dostála schopnost tohoto směru do sebe vstřebat všechny kladné rysy modernistických směrů. Socialistický realismus také považoval za princip, jenž podle něj vytvářel bezpečnou hráz proti údajně nebezpečným vlivům kultury pěstované na Západě. Celkovou životaschopnost a trvalou platnost tohoto literárního směru se pokusil dokázat na básnické sbírce *Na prahu* Viléma Závady. Kladl ji za vzor, protože podle něj Zavadova poezie vychází jak ze světové tvorby, tak i z poezie české, především Bezručovy, aniž by se stávala epigonskou. Ve své tvorbě tak zprostředkovává vrcholnou poezii lidovým vrstvám, k nimž se v básních obrací, přičemž se ostře staví proti „elitářství“.⁷³

Dalším kritikem zabývajícím se socialistickým realismem byl Dmitrij Fedorovič Markov, kterému *Tvorba* publikovala ukázkou z knihy *Geneze socialistického realismu*. V ní se Markov věnoval vztahu tohoto literárního směru k avantgardě dvacátých a třicátých let dvacátého století (ve stati

⁷¹ DOSTÁL, Vladimír. Osudy socialistického realismu u nás. *Tvorba*. 1971, č. 23, s. 10.

⁷² DOSTÁL, Vladimír. Osudy socialistického realismu u nás. *Tvorba*. 1971, č. 24, s. 10–11.

⁷³ Tamtéž.

použil také termínu levé literární směry⁷⁴). Došel k názoru, že avantgardní umělce sblíží s proletářskými spisovateli oblast ideologická, tzn. kritika „buržoazní“ společnosti a literatury a rovněž víra v revoluci. Naopak se rozcházejí v otázkách estetických. Markov dále vyzdvihl poezii Vítězslava Nezvala, jenž měl poetismus chápat jako směr socialistické literatury a poetistickou tvorbou tak eliminovat slabé stránky proletářského umění. Nezvalovo dílo považoval sovětský kritik za představitele syntetizující síly socialistického umění a za důkaz toho, že avantgardní umění, byť jen částečně, patřilo do proletářského umění. „Cesta avantgardistů k socialistickému realismu je cestou, na níž si uchovávali skutečné estetické hodnoty, k nimž dospěli, a na druhé straně také cestou, na níž se zřikali a osvobozovali od různých (...) vlivů, které se pochopitelně nemohly stát strukturálním elementem nové umělecké metody.“⁷⁵

Ve stati *Estetická šíře socialistického realismu* se Markov vymezuje proti Garudyho teorii o „realismu bez břehů“, která podle něj stírá ideové hranice socialistického umění. Socialistický realismus je totiž podle Markova uměním syntézy zahrnující různé formy zobrazení, avšak pouze na základě socialistických ideálů. V souvislosti s tím podrobil kritice experimentální tvorbu (zejména formální experiment), v níž spatřoval nikoliv estetickou polemiku, ale především boj v rovině ideologické, jehož účelem je odvést autory od „odhalování reálných zákonitostí společenského vývoje.“⁷⁶

Tvorba tedy prostor statím věnujícím se problematice socialistického realismu poskytovala. Avšak jediným československým literárním kritikem, který se koncepci socialistického realismu věnoval, byl Vladimír Dostál. Vedení Svazu českých spisovatelů však v návaznosti na *Programové prohlášení* pocíťovalo potřebu tuto uměleckou metodu po „krizi“ šedesátých let křísit, proto týdeník publikoval také statě sovětských kritiků, které

⁷⁴ D. F. Markov užívá termínu levé literární směry pro konkretizaci tzv. avantgardních směrů, jejichž pojetí je podle něj příliš vágní, protože jsou tímto pojmem označovány směry vymezující se proti realismu. Markov uvádí např. futurismus, symbolismus, expresionismus nebo surrealismus). Viz MARKOV, Dmitrij Fedorovič. Geneze socialistického realismu. *Tvorba*. 1972, 51/52, s. 10–11.

⁷⁵ MARKOV, Dmitrij Fedorovič. Geneze socialistického realismu. *Tvorba*. 1972, 51/52, s. 11.

⁷⁶ MARKOV, Dmitrij Fedorovič. Estetická šíře socialistického realismu. *Tvorba*. 1973, č. 29, s. 14.

dokonce v počtu příspěvků nad tuzemskými dominovaly. Přesto ani v jedné z nich nedošlo ke konkrétnímu teoretickému vymezení socialistického realismu. V podstatě docházelo pouze ke konstatování, že socialistický realismus je jediný možný a tedy stále aktuální umělecký směr. Snaha o znovuzavedení této koncepce tak zůstávala v teoretické rovině, nedostalo se jí většího ohlasu. Kritici v recenzích konkrétních děl se termínu socialistického realismu vyhýbali a místo něj používali spojení „socialistická literatura a umění“.⁷⁷

4.4. Podpořit mladou literaturu

Prioritou normalizační literární kritiky v prvních letech vlády obnoveného stranického vedení bylo interpretovat podle oficiálních politických požadavků období šedesátých let. Její představitelé se zároveň snažili stanovit důvody, jež vedly ke krizi vrcholící lednem 1968 a následným Pražským jarem. Až když se s tímto problémem literární kritika z větší části vyrovnala, soustředila pozornost na otázky týkající se literární produkce normalizačního období.

Ústředním tématem se ve sledovaném období stala problematika soudobé tvorby nejmladší generace a to především poezie. V únoru 1972 konstatoval Pavel Valouch, že v současné době chybí v literárním prostředí dostatečné množství literární produkce této generace autorů. Tato situace měla podle něj dvě příčiny. Tou první měl být důsledek „krizového období“, v němž mladí básníci dozrávali. Druhá příčina podle něj spočívá v tom, že nejmladší generace nemá dostatečný publikační prostor, protože se od publikování mladé poezie odklání většina nakladatelství.⁷⁸

Ačkoliv Pavel Valouch společně s redakcí *Tvorby* vyzval k diskusi nad touto problematikou, jeho příspěvek zůstal na stránkách týdeníku bez

⁷⁷ Viz např. ZAPLETAL, Zdeněk. Za socialistickou orientaci literatury pro mládež. *Tvorba*. 1972, č. 15, 14, 17. K podobnému názoru dospěl také ve své studii Petr Šámal, který hovoří dokonce o vyprázdňování pojmu socialistického realismu. Viz ŠÁMAL, Petr. Literární kritika za časů "normalizace". In: *Literární archiv: Česká literární kritika 20. století*. Praha: Památník národního písemnictví, 2006, s. 153.

⁷⁸ VALOUCH, Pavel. Poezie na vyměření?. *Tvorba*. 1972, č. 5, LUK č. 2, s. 2.

odezvy. K situaci nejmladší generace básníků se *Tvorba* vrátila až v září 1972 prostřednictvím příspěvků Pavla Bělička⁷⁹ a Františka Doubravy. Ten konstatoval, že poezii v minulém období postihl především ideový úpadek, a požaduje, aby se soudobá poezie politicky a občansky angažovala. V této angažovanosti spatřoval způsob, jak překonat „ideovou krizi“ soudobé básnické tvorby.⁸⁰

V roce 1973 otevřel debatu o literární tvorbě mladé generace Jaromír Pelc, který se tak začal profilovat jako programový kritik. Statí *Opravdu „nová vlna“ mladé poezie?* reagoval na recenzi sborníku *Zelené světlušky*, kterou Milan Blahynka, publikoval v *Rudém právu* v roce 1972. Blahynka zde hodnotil sborník jako počín, jimž se nejmladší generace básníků ostře vymezila proti básnické tvorbě předchozího desetiletí a přihlásila se tak k „materialistické linii ve vývoji našeho básnictví“, kterou je nutno dále podporovat.⁸¹ Jaromír Pelc s Blahynkovými důvody nadšení pro debutující básníky nesouhlasil. Podle jeho názoru není možné soudobou básnickou produkci oddělit od let šedesátých, naopak je nutné ji chápat kontinuálně. „Namlouvat si, že vývoj může probíhat v uzavřených a vzájemně izolovaných cyklech, že jsou mávnutím kouzelného proutku zpřetrhány všechny souvislosti současné tvorby současné tvorby s tím, co jí předcházelo, a hlavně, že změna atmosféry v kulturním životě rázem sprovodila ze světa všechny dřívější nezodpovězené nebo povrchně zodpovězené otázky, to všechno přináší jen nové zkreslení skutečnosti a novou iluzi.“⁸² Pelc na vybrané trojici autorů, kteří ve sborníku debutovali (cyklus *Bez mezer* Luboše Zeleného, *Březnové píšťaličky* Michala Černíka a *Podoby* Jiřího Najmona), dokazuje, že se i u těchto autorů objevuje typický

⁷⁹ O Běličkově stati *Kam s poezií a kam v poezii* podrobněji viz kap. č. 5.1.

⁸⁰ DOUBRAVA, František. Vrátit poezii mladým. *Tvorba*. 1972, č. 36, LUK č. 9, s. 2.

⁸¹ BLAHYNKA, Milan. Nové básnické pokolení. *Rudé právo*. 1972, roč. 53, č. 273, s. 4. Milan Blahynka vyslovil podobný názor také v recenzi na sborník prozaických děl *Mně se tu líbí*. Tuto recenzi publikovala *Tvorba* roku 1973. Milan Blahynka vidí v názvu manifest, jehož prostřednictvím vyjadřují autoři sborníku svůj pozitivní vztah k soudobému kulturnímu a politickému prostředí. Viz BLAHYNKA, Milan. Líbí se jim tu. *Tvorba* 1973, č. 49, LUK č. 12, s. 10–11.

Milan Blahynka byl představitelem literární teorie, že v československém literárním prostředí mezi sebou od nepaměti bojoval materialistický proud proti spiritualistickému. Blahynka prosazoval materialistický směr, pro nějž používal termín „pozemšťanská“ nebo také „pozemská“ poezie. Viz ŠÁMAL, Petr. Literární kritika za časů „normalizace“. In: *Literární archiv: Česká literární kritika 20. století*. Praha: Památník národního písemnictví, 2006, s. 156.

⁸² PELC, Jaromír. Opravdu „nová vlna“ mladé poezie?. *Tvorba* 1973, č. 21, s. 8.

rys poezie šedesátých let – „desocializace“, tzn. téměř bezvýhradně odhlédnutí od společenských problémů. V soudobé poezii tedy nevidí nový obrat, zastává názor, že básně publikované ve sborníku jsou typickým produktem přechodného období nerozhodnosti a nového hledání hodnot. Jaromír Pelc vznesl také ve stati požadavek, aby literatura opravdu reagovala na aktuální společenské dění a přešla od „subjektivity k dialektickému světovému názoru“⁸³

Na kritiku Jaromíra Pelce reagoval Miloslav Blahynka v červenci téhož roku. Literární kritik se ve stati *Čekání na novou poezii* proti Pelcovým soudům ohradil. Tvrdil, že ani on nevidí ve sborníku *Zelené světlušky* skutečně „novou vlnu“ mladé poezie. Polemizuje však s Pelcem v otázce „ideovosti a stranickosti“ mladé poezie. Blahynka jako příklad uvedl kritiku Nezvalova *Velkého orloje* z roku 1949, v níž tehdejší mladá kritika vytýkala Nezvalovi příliš malý zájem o zobrazování společenské situace a vinila ho z „únikové“ poezie. Blahynka znovu zopakoval názor, že nezvalovská verze moderní české poezie nabývá v souvislosti s nejnovější básnickou tvorbou na přitažlivosti a že tedy musí budít stejné obavy jako Nezvalův *Velký orloj* v roce 1949. Pokud nejmladší básnická generace nevybočí z „nezvalovské linie“, má podle něj nejlepší předpoklady stát se skutečně novou mladou poezií.

Ve stejném čísle přinesla *Tvorba* také Pelcovu reakci. Mladý literární kritik Blahynkovi vytkl, že z jeho statě izolovaně vybral jen některá tvrzení a ty potom konfrontoval se schematickými odsudky Nezvalovy poezie v roce 1949. Dále podotýká, že kritika Blahynkovy recenze *Zelených světlušek* měla upozornit na podle něj příliš liberální postoj k debutujícím autorům. Pro kritiku není prvním kritériem kvalita, ale samotné vymezení se proti minulému desetiletí a „kladný poměr ke světu“, což Pelc hodnotí jako měřítko značně vágní. Zároveň vyjadřuje obavu, aby zdůrazňování tohoto aspektu nevedlo k tomu, že „autorům budou připadat reálné jen dvě možnosti: buď subjektivní poezie obecně kladných hodnot, nebo ‚povinný‘ schematismus, agitační povrchnosti a řečnické politizování?“⁸⁴

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ PELC, Jaromír. Čekání na novou literární kritiku. *Tvorba* 1973, č. 27, LUK č. 7, s. 15.

Jaromír Pelc problematizoval také tzv. nezvalovskou linii, když požadoval konkretizaci tohoto pojmu. Podle něj nejde jen o formální podobnost, ale především o soubor názorů na místo člověka ve světě a místo umění v lidském životě a vyčítá Blahynkovi, že nic víc než podobnost formy nekonstatoval. V závěru napadá také Blahynkovu „historickou paralelu“, kterou označil jako demagogickou. Nezval byl již v roce 1949 uznávaným spisovatelem, tehdejší kritika velmi pozitivně přijala jeho předchozí sbírky, zatímco sborník *Zelené světlušky* v sobě sdružuje stále ještě nevyprofilované debutanty.⁸⁵

Do polemiky mezi Milanem Blahynkou a Jaromírem Pelcem se vložil také Bořivoj Kopic. Sborník nepovažoval za objevný, ale ani za nekvalitní. Souhlasil s Pelcem, když tvrdí, že „nová vlna“ básnická produkce skutečně ještě nepřišla. Zároveň ale upozornil na to, že se literární kritika stále dostatečně nevyrovnala s „deformacemi“, které postihly českou poezii. Podle Kopice kritika stále přecházela ještě v roce 1973 mlčením řadu zásadních literárních problémů (např. problematika poezie v časopise *Orientace*), a tak nevytvořila pro novou poezii dostatečné kritické prostředí. Rovněž vznáší požadavek komplexnosti kritiky.⁸⁶

K fenoménu soudobé literární produkce nejmladší generace se vyjádřil také Jiří Hájek. Ten ve stati *O cíle mladé literatury* vytkl Blahynkovi jeho „historickou paralelu“ a zároveň odmítl zjednodušující pohled Pavla Bělíčka, který odsoudil celou literární tvorbu let šedesátých.⁸⁷ Požaduje, aby se vytvořil publikační prostor pro mladou poezii i prózu, jedině tak podle něj může vzniknout socialisticky angažovaná literatura.⁸⁸

Spor, který se rozhořel kolem sborníku *Zelené světlušky*, byl kritickou veřejností do značné míry vítán. Jednalo se totiž prakticky o jedinou spontánní reakci na aktuální literární život, které *Tvorba* poskytla publikační prostor. „(...) česká literární kritika nedovedla v poslední době vytvořit mimo několika doslova statických příruček skutečně autorsky nově pojaté dílo o nové české literatuře a především o české poezii tohoto století a

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ KOPIC, Bořivoj. Bludný kruh české poezie?. *Tvorba* 1973, č. 31, LUK č. 8, s. 12.

⁸⁷ Viz kap. č. 5.1.

⁸⁸ HÁJEK, Jiří. O cíle mladé literatury. *Tvorba* 1973, č. 36, LUK č. 9, s. 12.

posledních let zvláště.⁸⁹ Zároveň lze tento spor považovat za jedinou polemiku⁹⁰, žádný z ostatních literárněkritických příspěvků se již nikdy ve sledovaném období nestal podnětem k diskuzi.

Literární kritika se zabývala nejmladší generací samozřejmě i v následujícím roce. Nejaktivněji se na kritice mladé tvorby podílel Jaromír Pelc, jehož stať *Potřeba generace* byla v *Tvorbě* publikována na pokračování a v podstatě uzavírala problematiku fenoménu tvorby debutujících autorů. Pelc se v ní pokusil definovat vztah mezi tvorbou nejmladší generace a změnou společenské atmosféry v prvních letech normalizace. Dále se podle něj všichni příslušníci všech generací, kteří se chtějí účastnit literárního života, musí sjednotit na jednotném ideové základně, aniž by jim v tom bránily např. rozdílné životní hodnoty nebo motivace. Pelc tímto vlastně přiznával (a shledával pozitivním), že je literární produkce prostřednictvím této platformy selektována. V nové tvorbě podle Pelce krystalizují nové tendence: snaha vytvořit protiklad k obrazu společnosti, pro niž mají význam jen individualistické tendence, snaha o rehabilitaci kolektivních hodnot, odklon od jednostranného důrazu na individuální psychologii jedince vytrženou ze souvislostí, příklon k základním a tudíž neměnným životním jistotám a jejich aktualizace a snaha navodit „skutečný, nezprostředkovaný vjem a citový zážitek reality této doby.“⁹¹ Pokusil se také o typologii hlavních románových postav, přičemž vydělil dva základní typy. První typ představuje hrdina, který je plně začleněný do určité společenské vrstvy a v ničem se od ní neliší. Pod tíhou prožitků se však začne ze svého prostředí vědomě vyčleňovat a

⁸⁹ KOPIC, Bořivoj. Bludný kruh české poezie?. *Tvorba* 1973, č. 31, LUK č. 8, s. 12.

⁹⁰ Marginální spor ve sledovaném období vznikl také kolem nového vydání Haškova Dobrého vojáka Švejka. Do Ladových ilustrací v tomto vydání zasáhl grafik Jiří Rathouský, vložil Ladovým postavám do úst části textu. Tyto zásahy schválil v otevřeném dopise zaslaném do čtvrtletníku Československého spisovatele O knihách a lidech Radko Pytlík. Na tento dopis zareagoval Jaromír Pelc, když Rathouského úpravu zhodnotil jako příliš zjednodušující a především neoprávněnou. „Je lhostejné, zda šel (jak říkáš) v duchu textu Haškova, rozhodující je, že šel proti duchu kresby Ladovy.“ Viz PELC, Jaromír. Dopis Radku Pytlíkovi k jeho obhajobě nového vydání *Osudů vojáka Švejka*. *Tvorba*. 1976, č. 34, s. 8–9.

V zářijovém čísle přinesl týdeník Pytlíkovi odpověď. Podle něj měl článek jen vznést otázku, zda lze i klasické dílo vydat tak, aby bylo blízké estetickému cítění doby, v níž vychází. Dále podotýká, že dříve, než došlo k úpravám Ladových ilustrací, dočkala se vydání jiná necitlivých zásahů do Haškova textu. Viz PYTLÍK, Radko. Dopis Jaromíru Pelcovi. *Tvorba*. 1976, č. 36, s. 8.

⁹¹ PELC, Jaromír, *Potřeba generace*. *Tvorba* 1974, č. 10, LUK č. 3, s. 13.

prehodnocovat své postoje. Začne hledat své místo mezi lidmi. Druhý typ je protichůdný. Protagonista se necítí být kvůli negativním zážitkům součástí žádného společenství a na jeho chodu se tedy nepodílí.⁹² Svě závěry Pelc poté aplikoval na hlavní postavy nově vzniklých románů (např. román Vojtěcha Steklače *Sbohem láske*, sborník Petra Hájka *Mlád'átka z herbáře*, *Píšťaličky* Jiřího Medka nebo Volákova próza *Opravdový sen*).

5. Literární kritika v Literárním měsíčníku

5.1. Odsouzení let šedesátých

Také literární kritika pěstovaná v *Literárním měsíčníku* cítila potřebu vyrovnat se s šedesátými lety. A to i přes to, že měsíčník začal vycházet až po ustavujícím sjezdu normalizačního Svazu českých spisovatelů v roce 1972, tedy v době, kdy se týdeník *Tvorba* již s předchozím desetiletím převážně vyrovnal.

Již v úvodníku Jiřího Tauerera *Na cestu* došlo k odsouzení liberalizačních snah v kulturním prostoru šedesátých let. V této stati využívá Tauerer závěry z knihy Stanislava Kostky Neumanna *Krize národa* a přirovnává tak průběh především druhé poloviny šedesátých let ke kulturnímu prostředí konce dvacátých let.¹ Podle S. K. Neumanna došlo k tomu, že někteří čeští spisovatelé, kteří se v době největšího rozmachu revolučních myšlenek výrazně zradikalizovali, na konci dvacátých let své názory zrevidovali a postupně od revolučních myšlenek ustoupili. Touto historickou paralelou tak poukázal na fakt, že se protagonisty uvolňování kulturního prostředí stali také osobnosti, jež v padesátých letech souhlasily s oficiální politikou. Vinu

⁹² PELC, Jaromír. Potřeba generace. *Tvorba* 1974 č. 18, LUK č. 5, s. 12–13.

kladl literární kritice, jež podle něj nebyla schopna včas tyto tendence rozeznat.⁹³

Fenoménem literární kritiky se zabývali také další. Jaromír Lang přednesl na ustavujícím sjezdu Svazu českých spisovatelů příspěvek, ve kterém se věnoval analýze těch jevů padesátých let, jež podle něj vedly k tomu, že se literární kritika stala „nástrojem kontrarevoluce“. Hlavní příčinou podle něj bylo to, že v československém kulturním prostředí stále přežívala „formalisticko-strukturalistická doktrína“, jejíž stoupence bylo možno nalézt na univerzitách, v rozhlase, nakladatelstvích apod. To poté vedlo k tomu, že počínající „ideologická diverze“, jejíž zárodky spatřoval Lang již na II. sjezdu spisovatelů v roce 1956, nebyla včas rozpoznána a potlačena. Směr vývoje podle něj postřehli pouze jednotlivci a ti mu zabránit již nestačili.⁹⁴

Na Jaromíra Langa navázal Václav Stejskal. Ten zastával názor, že československou literární kritiku v šedesátých letech deformovala především vyhrocená generační a názorová nesnášenlivost, jíž propůjčovaly prostor soudobé literární časopisy. Ty se kromě toho podle Stejskala staly v tomto období platformou protistranických názorů. Za jeden z nejvýraznějších rysů kritiky uplynulého desetiletí označil její aristokratičnost, která měla probíhat ve dvou liniích. Tou první bylo „snobství“, jež se podle Stejskala projevovalo úpadkem zájmu o „prostého čtenáře“. Druhou rovinu aristokratičnosti poté představovalo favorizování pouze některých žánrů, když literární kritika nevěnovala dostatečnou pozornost „umění s masovým dosahem“. Zároveň konstatoval, že se kritika přestala v tomto období úplně zajímat o lid a lidovost.⁹⁵

Úlohou, jakou podle normalizačních teoretiků sehrála literární kritika v „krizovém období“, se zabýval také Ladislav Štoll. Vývoj především ve druhé polovině šedesátých let nebyl v oblasti myšlení o literatuře podle něj zapříčiněn samovolnou změnou myšlení, ale dílem působení vnějších vlivů, a to především skryté, ale soustavné intervence USA. Tyto snahy se měly

⁹³ TAUFER, Jiří. Na cestu: Situace, perspektivy, záměry. *Literární měsíčník*. 1972, roč. 1, č. 1, s. 1–9.

⁹⁴ LANG, Jaromír. Jak je to s kritikou: Co jí chybí. *Literární měsíčník*. 1972, roč. 1, č. 2, s. 80–82.

⁹⁵ STEJSKAL, Václav. Jak je to s literární kritikou: Výhledy. *Literární měsíčník*. 1972, roč. 1, č. 2, s. 82–85.

projevovat především na stránkách Literárních novin, jež se rozhodl s tzv. pokrokovými tradicemi měly pokoušet skrýt za generační konflikt. Ladislav Štoll v podstatě nesouhlasil se Stejskalovou teorií příčin vzniku „krize“, generační nesnášenlivost měla podle něj zastřít boj, jenž se odehrával v rovině ideologické.⁹⁶

Problematiku literární vědy a kritiky šedesátých let znovu otevřela v roce 1975 Hana Hrzalová, podle níž kritika začala přejímat soudobé slovesné tendence, ani by k nim zaujímal kritický postoj, vstoupila do ideologického boje, přičemž se postavila na stranu protisocialistických směrů. Toto Hrzalová dokládá na proměnách literárních časopisů a novin. *Tvář* se měla přeorientovat z publikování tvorby začínajících autorů na spiritualistickou, katolickou a subjektivistickou poezii a tím také formovat svůj okruh kritiků. Stejně tak se měla *Orientace* vymezovat proti marxismu a realismu a podporovat strukturalismus.

Šedesátá léta byla často normalizátory vykládána jako období, v němž došlo k přerušení kontinuálního vývoje marxistické kritiky. Hana Hrzalová však s tímto tvrzením nesouhlasila, protože i v letech šedesátých vycházela díla, jež v návaznosti na meziválečnou estetiku, reprezentovanou např. Bedřichem Václavkem nebo S. K. Neumannem, pokračovala. „Vystoupení L. Štolla na konferenci Svazu československých spisovatelů v roce 1959, Štollova polemika o knihu *O tvar a strukturu v slovesném umění* (1966–67), polemika k přijetí literatury třicátých let (1964), Taufrovo stanovisko, vyjádřené v souvislosti s touto polemikou (...) Dostálovy analýzy strukturalismu a pokusů oživit jeho estetiku realizují v šedesátých letech tuto kontinuitu (...).“⁹⁷

V průběhu roku 1976 publikoval na stránkách *Literárního měsíčníku* sérii příspěvků o působení kritiky v šedesátých letech Milan Blahynka. Ten se nejprve vrátil k polemickému příspěvku Jiřího Gruši *Verše pro kočku* a ostře ho odsoudil.⁹⁸ Vymezil se proti Grušově výroku o tom, že je

⁹⁶ ŠTOLL, Ladislav. Úkoly naší uměnovědy. *Literární měsíčník*. 1973, roč. 2, č. 4, s. 49–50.

⁹⁷ HRZALOVÁ, Hana. Historická a myslitelská kontinuita české marxistické kritiky.

Literární měsíčník. 1975, roč. 4, č. 9, s. 77–82.

⁹⁸ Grušovu stať *Verše pro kočku* otiskly v roce 1964 Literární noviny. Jiří Gruša v ní mj. polemizuje s Vladimírem Medkem o části Nezvalovy a Neumannovy tvorby, jež byla poplatná soudobé politické situaci a oslavovala stalinský kult, především pak Nezvalova báseň *Zpěv míru*. Zatímco Medek zastával názor, že je čtenář ochuzen, pokud nedojde

Nezvalova poezie od začátku třicátých let „neplodně dvojdómá“⁹⁹. Rovněž kritizoval Grušovo odmítavé stanovisko v hodnocení Nezvalovy poválečné tvorby jakožto jeho vrcholného období. Blahynka vystoupil také na obranu Stanislava Kostky Neumanna a Konstantina Biebla, jichž se polemika *Verše pro kočku* dotýkala také. Podle Milana Blahynky šlo Grušovi především o zpochybnění socialistické poezie těchto tří básníků, což považoval za pokus o vyzdvihnutí autorů „protisocialistických“ službách, především pak poezie spiritualistické a „existencializující“. Podpořil názor Jiřího Tauerera, podle něhož Grušovo „estetické cítění (...) manifestuje v Tváři¹⁰⁰ svou zjevnou spřízněnost s tradicemi spiritualismu“¹⁰¹, která měla být podporována publikováním příspěvků nemarxistických filozofů, kritiků a spisovatelů, např. Richarda Weinerja, Ladislava Klímy, Georga Trakla nebo Jakuba Demla. Inspiračním zdrojem pro zavádění existencialismu do československého prostředí bylo podle Blahynky uveřejňování textů Martina Heideggera.

Ve své stati se Milan Blahynka věnoval také okrajově recenzentské praxi. Tu viní z nedostatečné až téměř nulové kritičnosti vůči těm autorům, jejichž tvorba byla svým vyzněním blízká koncepci *Tváře*. Jako příklad uvádí básnickou sbírku Zbyňka Hejdy *Všechna slast*, která měla být téměř jednohlasně pozitivně přijata a jejíž odmítnutí by prý vyvolalo vlnu nevole a podnítilo útoky protisocialisticky smýšlejících kritiků.

Stat' *Problémy Orientace* odsoudila teoretickou koncepci a celkové působení časopisu *Orientace*¹⁰². Dvuměsíčník se totiž snažil rehabilitovat meziválečný strukturalismus (uveřejňoval i statě Jana Mukařovského), jehož normy poté aplikoval na soudobé literární problémy. Časopis vycházel také z estetických principů existencialismu a fenomenologie. Tyto směry však

k vydávání celé tvorby a varuje před „edičními retušemi“, Grušovo stanovisko je opačné. Podle něj Nezval nepatří do „živého podvědomí současné tvorby celý“. Viz GRUŠA, Jiří. *Verše pro kočku*. *Literární noviny*. 1964, roč. 13, č. 7, s. 3.

⁹⁹ Dvojdómou neplodností označil Jiří Gruša fakt, že Nezval „dělí práci na tvorbu a věhlas, že stihne opsat osmadvacátý i pětadvacátý říjen, všechna důležitá státní úmrtí etc.“ Viz GRUŠA, Jiří. *Verše pro kočku*. *Literární noviny*. 1964, roč. 13, č. 7, s. 3.

¹⁰⁰ Jiří Gruša byl spoluzakladatelem časopisu *Tvář* a několik měsíců do ní také přispíval.

¹⁰¹ BLAHYNKA, Milan. *Metody a cíle: Ke kritice a ne-kritice v šedesátých letech*. *Literární měsíčník*. 1976, roč. 5, č. 1, s. 71. O kritice spiritualismu viz kap. č. 5.1.1

¹⁰² *Orientace* vznikla roku 1966 a roku 1970 byla vlivem postupující normalizace zrušena.

považoval Blahynka společně se strukturalismem a avantgardními směry¹⁰³ již za překonané a jejich návrat v šedesátých letech označil za „módní ožívování“. Periodikum se také mělo v souladu se soudobým kulturním ovzduším zapojit do snahy zdiskreditovat osobnost a tvorbu Vítězslava Nezvala, konkrétně pokusy o popření nezvalovské vývojové linie české poezie. Po *Tváři* a *Literárních novinách*, které podle Blahynky na Nezvala „útočily“ ze spiritualistických pozic, měla *Orientace* tohoto básníka napadat z pozic surrealismu. V této souvislosti podrobil kritice Vratislava Effenbergera, který zastával názor, že Nezvalův odklon od surrealismu v meziválečném období znamenal kvalitativní úpadek jeho tvorby (Effenberger tento odklon označil za tragédii).

Milan Blahynka se však při odsuzování časopisu musel vyrovnat s tím, že v *Orientaci* v průběhu šedesátých let publikovali také spisovatelé, jejichž tvorbu normalizační režim nadšeně přijímal nebo alespoň toleroval (např. Vladimír Páral, Ladislav Fuks, Miroslav Florian, Vilém Závada aj.). To Blahynka vyřešil konstatováním, že list v touze reprezentovat poskytoval na svých stránkách prostor autorům, kteří s programovou koncepcí časopisu nesouviseli. Tato nekorelace mezi teoretickou a praktickou částí společně s přemírou „neplodného“ teoretizování učinily podle něj z *Orientace* „jeden z nejnudnějších časopisů v historii naší literatury.“¹⁰⁴

V rámci Blahynkova miniseriálu vyšel v *Literárním měsíčníku* jako poslední článek o časopisu *Sešity pro mladou poezii*. Periodikum, jež usilovalo o „vytvoření neideologického názorového prostředí umožňujícího volné střetání různorodých uměleckých koncepcí“¹⁰⁵ hodnotil kritik jako snahu „protisocialisticky smýšlejících žvlů“ kontinuálně navázat na časopis *Tvář*. Tuto návaznost spatřoval v obdobném autorském složení (v *Sešitech pro mladou literaturu* publikoval, stejně jako v *Tváři*, nejen Jiří Gruša, ale také např. Petr Kabeš a Josef Jedlička) a v podobných inspiračních zdrojích. Těmi byly texty Jakuba Demla a Georga Trakla. Ostře kritizoval také

¹⁰³ Pro tyto směry se v normalizační literárně kritické terminologii vžil pojem avantgardismus. Takto byly označovány ty směry z meziválečné avantgardy, proti kterým se normalizátoři vymezovali, tzn. především poetismus a surrealismus s psychoanalýzou.

¹⁰⁴ BLAHYNKA, Milan. Problémy *Orientace*. *Literární měsíčník*. 1976, roč. 5, č. 5, s. 61–67.

¹⁰⁵ Slovník české literatury Akademie věd České republiky, <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/>, heslo „Sešity“ [cit. 11. 6. 2013].

postupný příklon časopisu k politickým tématům (od roku 1967), kdy *Sešity pro mladou literaturu* začaly uveřejňovat také statě režimem dosud perzekuovaných osobností. K výročí Velké říjnové socialistické revoluce otiskl časopis text Anny Achmatovové a básně Josifa Brodského, tedy příspěvky dvou kritiků stalinismu, což Blahynka okomentoval slovy: „Ani doktor Goebbels by k jubileu Října jistě lépe nevybral.“¹⁰⁶

Milan Blahynka podrobil kritice také snahu měsíčníku o detabuizaci v oblasti sexu a erotiky. Tyto tendence podle něj dovedly časopis na úroveň pornografických listů, o což se měl v největší míře zasloužit Jiří Gruša s Petrem Kabešem. „Protisocialistická“ orientace *Sešitů pro mladou literaturu* se měla naplno projevit po faktickém zrušení cenzury v roce 1968 (Blahynka použil výrazu zneškodnění), kdy list uváděl na svých stránkách části *Kritického měsíčníku* Václava Černého. Za vrchol „krize hodnot“ potom považuje také texty věnující se vztahu literatury a drog.¹⁰⁷

Fenomén literární vědy a kritiky šedesátých let a analýza jejího vlivu na vzniku „celospolečenské krize“ se staly v rámci recepce šedesátých let na stránkách *Literárního měsíčníku* ústředním tématem. Další problematice se časopis věnoval spíše marginálně. Josef Hrabák se zabýval otázkou epických hodnot předchozího desetiletí. Konstatoval, že koncem padesátých let se v literatuře, ostatně stejně jako v dalších oblastech kulturního života, objevila únava z revoluce, kdy spisovatelé chtěli ve svých dílech dosáhnout nadhledu. Místo objektivity však podle Hrabáka autory nezřídka trápí objektivismus, který se projevuje především relativností pravdy. V důsledku toho potom spisovatelé měli ve svých dílech řešení raději obcházet, čímž přestávali čtenářům pomáhat se orientovat a způsobovali tak „ideový zmatek“. Tímto se podle něj vytvářel prostor pro nevíru v komunismus. Josef Hrabák také zastával názor, že v průběhu šedesátých let došlo k odklonu od epických hodnot. Hlavní projev tohoto ústupu viděl v otevřeném konci, v němž autor „podává svědectví o noetické krizi, protože je schopen sice ukázat složitost věcí, ale nedokáže z ní ukázat cestu.“¹⁰⁸

¹⁰⁶ BLAHYNKA, Milan. Sešitové vydání krize: Východiska a vývoj měsíčníku *Sešity pro mladou literaturu* (1966–69). *Literární měsíčník*. 1976, roč. 5, č. 81, s. 81.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 75–82.

¹⁰⁸ HRABÁK, Josef. Epiky je třeba: Rozklad epických hodnot v šedesátých letech. *Literární měsíčník*. 1974, roč. 3, č. 5, s. 98.

Hrabák dále konstatoval, že se literatura v šedesátých letech snažila vymezit proti tvorbě let padesátých, především pak chtěla vytvořit opozici proti tzv. budovatelskému románu. Tato tendence se měla projevit snahou soustředit se na jedince, jenž je utiskován společností. To však podle Hrabáka vedlo k jedincově nezdravé izolaci a v další fázi k přímé kritice společnosti.

Kritik došel také k závěru, že čtenáři, kteří měli i v průběhu šedesátých let zájem o epičnost, byli kvůli její absenci v náročnější literatuře prakticky nuceni přeorientovat se na brakovou literaturu. A proto apeluje na to, aby nová literární produkce měla vyšší úroveň než tvorba v padesátých letech (především pak budovatelský román), tak literatura předchozího desetiletí.¹⁰⁹

V *Literárním měsíčníku* přistoupila k odsouzení literární produkce let šedesátých také mladší generace kritiků. Nejagresivněji z této generace vystoupil Pavel Bělíček. Ten periodizoval literární vývoj po roce 1948 do tří etap. První období náleželo „budovatelské“ literatuře, ve druhém se vyprofilovala tzv. literatura antidogmatická a třetí etapa je charakterizována literaturou šedesátých let. Prapůvod literárního vývoje předchozího desetiletí kladl již do období působnosti časopisu *Květen*, v jehož „antidogmatické teorii“ se již měl objevit hrdina s maloměšťáckými prvky. Konstatoval, že se literární tvorba šedesátých zaujala k polemice mezi „antidogmatickou“ koncepcí *Května* a „budovatelskou“ literaturou padesátých let alibistický postoj, když se snažila vymezit vůči oběma směrům. Za hlavní rysy poetiky v šedesátých letech považoval ztitěňování, idylismus a sentimentalitu a sarkasticky ji přirovnával jí k literatuře barokní. „Pseudopastorální svět hříbátků, koníčků, víl, nekřtěnátek, princů a obětních beránek připomínají barokní titěrnost Václava Rosy a začínají působit jako nepřilíš nosný stereotyp.“¹¹⁰ Tvorbu šedesátých let staví do ostrého protikladu k budovatelské literatuře a její vliv považuje za zhoubný a rozkladný.¹¹¹

Bělíčková stať vyvolala mezi normalizátory vlnu nevole. Jako první na ni zareagoval Vojtěch Steklač, jehož prózy *Samota Blažejov* a *Zrcadlo* byly v Bělíčkově stati rovněž podrobeny kritice. Nesouhlasil s jeho koncepcí tzv.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 97–103.

¹¹⁰ BĚLÍČEK, Pavel. Perspektivy mladé literatury. *Literární měsíčník*. 1973, roč. 2, č. 6, s. 73.

¹¹¹ Tamtéž, s. 72–75.

nulových uzlových bodů¹¹². Vytýkal mu také to, že k analýze šedesátých let přistoupil příliš globálně, bez jakékoliv diferenciaci. Tímto tak odepisuje autory, jejichž tvorba se na „krizovém období“ nepodílela. Steklač v této souvislosti jmenoval edici *Život kolem nás* a konstatoval, že Bělíčková stať „nejenže diskredituje veškeré pokusy o analýzu společenské krize let šedesátých a její literární zrcadlení, ale i retarduje již výsledky poznání a sondáže této situace.“¹¹³

K Steklačově stanovisku se přiklonil stať *O cíle mladé literatury* také Jiří Hájek, který Bělíčkově také vytýká to, že z tvůrčího okruhu kolem *Května* a generace „pokvětnácké“ debutující v průběhu šedesátých let učinil jediný představitele tohoto období, čímž problematiku literárního prostředí šedesátých let značně zprimitizoval.¹¹⁴

Proti uvedeným výtkám se Bělíček ohradil ve stať *O žonglérství a literatuře*. V ní upřesnil své chápání pojmu socialistická literatura šedesátých let. Chápal jí literaturu reprezentovanou Ernestem Fischerem a Robertem Garaudym, literaturu, jež podle Bělíčka učinila z tzv. elitářské literatury socialistickou a snažila se tak vytlačit pojem socialistického realismu. Pavel Bělíček také obhajoval teorii dějinných nulových uzlových bodů a snažil se ji aplikovat na román Vojtěcha Steklače *Samota Blažejov*.¹¹⁵

Do sporu se vložil také Josef Peterka (rovněž o jeho tvorbě pojednával Bělíček v *Perspektivách mladé literatury*). Ostře odsoudil Bělíčkovu analýzu šedesátých let a označil ji za svévolnou a nedostatečně diferencující a považoval ji za projev „nihilistického vztahu k literární minulosti naší socialistické země“¹¹⁶ Bělíčkův přístup proto označil za dogmatický a vulgární.¹¹⁷

Celá polemika má kromě literární ještě jednu rovinu. Pavel Bělíček v *Perspektivách mladé generace* totiž s literární tvorbou odsoudil také ty

¹¹² Představou nulových uzlových bodů se míní teorie, že se dějiny pohybují revolučními zvraty, nikoliv kontinuálním vývojem

¹¹³ STEKLAČ, Vojtěch. Jaké perspektivy? *Tvorba*. 1973 č. 31, LUK, č. 8, s. 12.

¹¹⁴ HÁJEK, Jiří. O cíle mladé literatury. *Tvorba*. 1973 č. 36, LUK, č. 9, s. 12.

¹¹⁵ BĚLÍČEK, Pavel. O žonglérství a literatuře. *Literární měsíčník*. 1974, roč. 3, č. 4, s. 98–100.

¹¹⁶ PETERKA, Josef. Vulgární sociologismus aneb Klamy velkého skoku. *Tvorba*. 1974, č. 22, s. 8.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 8–9.

autory, kteří s nástupem normalizace „přehodnotili“ své názory a novému politickému a kulturnímu směřování se plně přizpůsobili. Proto nebylo žádoucí, aby se na jejich literární počátky poukazovalo, literární kritika neměla tyto spisovatele odsuzovat.

Jak je patrné, reflexe kulturního a především literárního prostředí prostupovala texty publikované v *Literárním měsíčníku* po celé sledované období. Zabývali se jí především kritici starší generace, kteří do literárně kritického prostředí vstoupili již v letech padesátých a i v liberálním období šedesátých let reprezentovali dogmatické křídlo kritiky. Kromě výše rozebíraných autorů se v *Literárním měsíčníku* objevily např. statě Vladimíra Bretta (*Únor 1948 a literatura*¹¹⁸), Jaroslava Beránka (*O takzvané literatuře faktu*¹¹⁹) nebo Jaromíra Dvořáka (*Kritické retrospektivy a perspektivy*¹²⁰). Z mladé generace významně zasáhl do literárněkritického ovzduší jen Pavel Bělíček.

5.1.1. Odsouzení strukturalismu a spiritualismu

S nástupem normalizace a potřebou její literární vědy a kritiky vyrovnat se se společenským a kulturním vývojem v šedesátých letech se obnovila také kritika strukturalismu. Tato kritika na stránkách *Literárního měsíčníku* rezonovala v první polovině sedmdesátých let a vyznačovala velkou mírou radikalit.

První záminkou oživení kritiky strukturalismu se stalo opětovné vydání Štollovy polemiky *O tvar a strukturu v slovesném umění* v roce 1972¹²¹. V recenzi na tuto reedici Jaromír Lang připomněl Štollovo hodnocení strukturalismu jako „zlé a nebezpečné metafyziky, jako doktríny určené

¹¹⁸ BRETT, Vladimír. Únor 1948 a literatura. *Literární měsíčník*. 1973, roč. 2, č. 2, s. 32–35.

¹¹⁹ BERÁNEK, Jaroslav. O takzvané literatuře textu. *Literární měsíčník*. 1973, roč. 2, č. 1, s. 83–85.

¹²⁰ DVORÁK, Jaromír. Kritické retrospektivy a perspektivy. *Literární měsíčník*. 1976, roč. 5, č. 5, s. 28–33.

¹²¹ *O tvar a strukturu v slovesném umění* poprvé vyšlo v roce 1966.

k tomu, aby literaturu odváděla od skutečnosti a třídního boje (...)“¹²². Dále zaútočil na ty, kteří v šedesátých letech se Štollou knihou polemizovali. Kritice byl tak podroben Felix Vodička, jenž ve stati *Ne jen jubilejně*, napsané k příležitosti Jakobsonových narozenin, konstatoval, že Štollův vědecký spor o metodologii strukturalismu je redukován na otázky ideologické a často na otázky osobního kádrového profilu.¹²³ Podle Jaromíra Langa to však byl právě Vodička, kdo se snažil „kádrovat“ své protivníky, což měl dokázat vzrůstající vliv strukturalistické školy již od let padesátých. Za podobný názor, jako byl Vodičkův, odsoudil Jaromír Lang také Olega Suse, Jindřicha Pinkavu a Antonína Sychru a Milana Šútovce.¹²⁴

Problematikou strukturalismu se v normalizačním období z oficiální kritické obce zabýval Sáva Šabouk. Na stránkách *Literárního měsíčníku* publikoval stať *Konfrontace dvou přístupů*, v níž proti sobě postavil marxistické pojetí uměleckého díla a strukturalistickou koncepci. Šabouk se zde zabývá především dichotomií vztahu uměleckého díla k lidskému bytí, přičemž odsuzuje strukturalistický přístup, v němž svět lidského bytí a svět umění tvoří dva autonomní světy. Naopak v souladu s oficiální doktrínou hodnotí pozitivně přístup marxistický, který předpokládá, že svět lidského bytí „je nejvlastnějším zdrojem a cílem veškerého uměleckého tvoření.“¹²⁵ Sáva Šabouk tedy kritizuje to, že strukturalisté nechápou umělecké dílo tak jako marxisté, tzn. jako zprávu o skutečnosti a nepokládají si rovněž otázku, zda je dílo pravdivé. Za jeden z hlavních negativních dopadů strukturalistického pojetí vztahu mezi světem lidského bytí a světem umění označil kritik to, že programem strukturalismu je tzv. umění odcizení, tzn. umění, jež vede k oproštění od života. Šabouk také uznával, že díla mají strukturu, avšak dodával, že strukturalistická koncepce podstatu uměleckých struktur dezinterpretuje.¹²⁶

Jak je tedy z uvedených textů patrné, percepci strukturalistických tendencí v průběhu šedesátých let lze vydělit na dva proudy. Jaromír Lang je

¹²² LANG, Jaromír. Štollova vědecká polemika proti strukturalismu. *Literární měsíčník*. 1973, roč. 2, č. 3, s. 68.

¹²³ VODIČKA, Felix. Ne jen jubilejně. *Literární noviny*. 1966, roč. 15, č. 41, s. 5.

¹²⁴ LANG, Jaromír. Štollova vědecká polemika proti strukturalismu. *Literární měsíčník*. 1973, roč. 2, č. 3, s. 66–76.

¹²⁵ ŠABOUK, Sáva. Konfrontace dvou přístupů: Oč jde v polemice se strukturalismem. *Literární měsíčník*. 1973, roč. 2, č. 4, s. 73.

¹²⁶ Tamtéž, s. 70–78.

reprezentantem té skupiny literárních kritiků, která se se svou argumentací použité při kritice strukturalismu blížila rétorice padesátých let. Druhým typem je literárněkritická práce Sávy Šabouka, která se vyznačovala metodologičtějším principem a užitím sémiotické terminologie.¹²⁷

Literární kritika se také kromě strukturalismu vyrovnávala v normalizačním období s tvorbou inspirovanou spiritualismem. Normalizátoři se proti spiritualismu vymezili poměrně radikálně. Avšak postup byl podobný jako v případě polemiky se strukturalismem. V kritických soudech často nezaznívaly myšlenky původní, naopak docházelo k uzpůsobení argumentů z předchozích období. Např. Milan Blahynka se ve stati *Metody a cíle* ve svém soudu o spiritualistických tendencích opřel o Taufrův článek *Poznámky k současným polemikám o včerejšku a dnešku*, který uveřejnil deník *Rudé právo* v roce 1964.¹²⁸ Aby podpořil korektnost odsuzování spiritualismu, uvedl Blahynka ve své další stati části polemiky Vítězslava Nezvala a S. K. Neumanna proti strukturalismu. Oživení jeho tradice v letech šedesátých pak Blahynka dával do spojitosti s údajnými útoky „antisocialistických živelů“ nejen proti S. K. Neumannovi a Nezvalovi, ale také proti Bieblovi.¹²⁹

5.2. Recepce let padesátých

Také literární kritika pěstovaná v *Literárním měsíčníku* se zabývala problematikou kulturního a literárního života v padesátých letech. Prostor, jaký však analýze tohoto období věnovala, byl ve srovnání s prostorem poskytnutým týdeníkem *Tvorba* menší. Tedy diference mezi teoretickými statěmi a skutečnou praxí nebyla tak výrazná jako v týdeníku.

¹²⁷ V roce 1973 Sáva Šabouk úvahy o poválečném strukturalismu podrobněji analyzoval ve své knize *Břehy realismu*.

¹²⁸ Jiří Taufer viděl v příklonu básníků ke spiritualistické poezii pozůstatek „barokních tradic“. „Ovšem baroko – toť popření (zase popření) ducha renesance. (...) To, co bylo v renesanci radostnou smyslovou plností – je v baroku jakoby znásilněno v dusnou, flagelantsky potlačovanou smyslnost. Viz TAUFER, Jiří. *Poznámky k současným polemikám o včerejšku a dnešku*. *Rudé právo*. 1964, roč. 45, č. 318, s. 2.

¹²⁹ BLAHYNKA, Milan. S. K. Neumanna Vítězslav Nezval v boji proti spiritualismu. *Literární měsíčník*. 1975, roč. 4, č. 10, s. 94–97.

K reflexi literárního ovzduší v pounorových letech, respektive k revizi názorů na toto období, přistoupil ve sledovaném období pouze Josef Hrabák. Podle něj došlo v literatuře v padesátých letech k přeexponování společenských vztahů, kdy byly neprávem potlačovány soukromé vztahy jedince ve prospěch nadosobních společenských cílů. Za problematický považoval také vztah prózy k epickým hodnotám. V padesátých letech podle něj došlo k trivializaci těchto hodnot, když do vypravování byly násilně implementovány prvky převzaté z lehkých dobrodružných žánrů. „Například v próze líčící poválečné budování se to jen hemžilo špiony a diverzanty, střílelo se ažaž – jako v nějakém westernu.“¹³⁰ Kromě toho konstatoval, že literatura trpěla přebujelou deklarativní složkou, jež často vedla až k „proškolování“ čtenářů. Tyto nedostatky pounorové tvorby však nepovažoval za skutečné chyby, podle něj se jednalo jen o jakési „dětské nemoci“, kterých by se literární produkce postupem času zbavila. Hlavní chybu vidí v tom, že napínavost děje byla do díla uměle vkládána pokaždé, když děj přestal být nositelem jeho problematiky. Podle Hrabáka tak ztrácel funkčnost a stával se jen pouhou dekorací.¹³¹

Hrabákova recepce literatury padesátých let byla na stránkách *Literárního měsíčníku* ojedinělá. Literární kritika se problematickým oblastem raději vyhýbala, pokud se již této tematiky dotkla, nevyjadřovala se konkrétně. Nejčastěji se omezila na konstatování, že v padesátých letech docházelo k určitým deformacím.

Stejně jako týdeník *Tvorba*, také *Literární měsíčník* akcentoval dílo Ladislava Štolla jakožto znovu platné literárněkritické autority. Normalizační kritikou byl chápán jako teoretik a kritik, jenž představuje kontinuitu nejen s meziválečným obdobím marxismu, ale také s literárněkritickým obdobím poválečným a po roce 1948. Jeho dílo, jež během první poloviny sedmdesátých let znovu vydáno, bylo stejně jako v *Tvorbě* nadšeně reflektováno, např. k příležitosti vydání dvoudílného souboru statí *Umění a ideologický boj* k autorovým sedmdesátým

¹³⁰ HRABÁK, Josef. Epiky je třeba: Rozklad epických hodnot v šedesátých letech. *Literární měsíčník*. 1974, roč. 3, č. 5, s. 99.

¹³¹ Tamtéž, s. 97–103.

narozeninám konstatoval Jaromír Dvořák, že „nemohlo být vskutku šťastnějšího edičního činu (...)“.¹³²

Situace byla tedy v *Literárním měsíčníku* obdobná jako v *Tvorbě*. I měsíčník Svazu českých spisovatelů poskytl pro zhodnocení literárního života v padesátých letech prostor. Rovněž zde lze postoj ke kulturní tvorbě tohoto období chápat rozporuplně, protože i když se i v tomto listu doznala kritika k určitým pochybením, zároveň oslavovala dílo Ladislava Štolla, jenž představuje jednu z hlavních ikon pouťových let.

5.3. Literatura nejmladší generace

Přibližně od poloviny roku 1973 se začala literární kritika v *Literárním měsíčníku* zabývat, podobně jako *Tvorba*, literární produkcí mladé generace autorů. Velmi agresivně vystoupil se zhodnocením nejnovější literární tvorby Pavel Bělíček. Ten se ve své stati *Perspektivy mladé literatury* zabýval tzv. druhou vlnou mladé poezie, kterou podrobil ostré kritice. Konstatoval, že soudobá tvorba je stále příliš zatížena Holanovou poetikou, stále stížena abstraktivismem a autoři tudíž nereprezentují skutečné demystifikované poznání. Soudobou nejnovější poezii pak viděl jako literaturu, v níž je „člověk redukován na bolavé ublížené nitro, resp. mizí z poezie vůbec a zastupuje jej (...) neosobní verbální konstrukce.“¹³³ Současně vyzdvihl poetiku Sýsových sbírek *Newton za neúrody jablek* a *Pootevřený anděl* a poetiku Skarlantových sbírek *Vyřezávaný osel* a *Hebká kůže* jako tvorby, která nectí holanovské vzory a vyniká svou opravdovostí a nefalšovaností.

Ve své stati podrobil kritice také nejnovější prozaickou produkci. Podle Bělíčka dochází v próze nejmladší generace k tomu, že autoři vyzdihnou ve svém příběhu nepodstatný motiv, který následně povýší do „mytické platnosti podobenství“. Tento motiv potom dodává smysl a myšlenku jinak

¹³² DVORÁK, Jaromír. Umění a ideologický boj: Na okraj souboru statí Ladislava Štolla z let 1945-1970. *Literární měsíčník*. 1974, roč. 3, č. 6.

¹³³ BĚLÍČEK, Pavel. Perspektivy mladé literatury. *Literární měsíčník*. 1973, roč. 2, č. 6, s. 74.

nepodstatným a náhodným prvkům. To se snažil dokázat na tvorbě Jiřího Navrátila ve sborníku *Mně se tu líbí*. Dále konstatoval, že próza publikovaná v tomto sborníku dostatečně nereflektuje skutečnost a raději volí formu úniku, která se projevuje např. pozorností k patologickým jevům (nekrofilie, masochismus aj.).¹³⁴

Problematikou nejnovější prozaické produkce se zabýval také Rudolf Kalčík. Upozornil, že mezi tvorbu mladé generace nelze počítat jen autory, kteří do ní spadají kvůli svému věku, ale že je potřeba do této skupiny zahrnout také část autorů starších, jejichž debut zbrzdilo „krizové období“. Také vznesl požadavek, aby soudobá prozaická tvorba nebyla souzena příliš přísně, aby nedošlo k příliš přísnému odsuzování méně zdařilých prací, neboť bylo potřeba podle Kalčíka nejmladší generaci chápat jako jakýsi vývojový předstupeň k dokonalejším uměleckým útvarům.¹³⁵

V roce 1976 zhodnotil stav mladé prózy Jan Adam. Podle něj sice nejmladší generace autorů urazila značný kus cesty, ale stále lze v její tvorbě vysledovat působení kulturního a literárního ovzduší šedesátých let. Mladé próze kritik také vytkl jistou stereotypnost v zápletkách a konvenčnost v rozuzlení a varoval před tím, že ze „zručných a rutinních postupů se autoři dopracují k rutinnímu vnímání světa a jeho zobrazování (...), ke konzumní literatuře.“¹³⁶

Analýzou soudobé poetické produkce se ve stejném roce zabýval Václav Pekárek. Na nejmladší básnické generaci pozitivně hodnotil její odklon od meditativnosti a filozofování a dále snahu nejnovější tvorby o objektivitu¹³⁷. V souvislosti s poezií vzniklé na počátku sedmdesátých let upozornil Pekárek také na negativní rysy, jimiž byla podle něj tato generace stížena. Podobně jako Jan Adam konstatoval Pekárek, že se nejmladší autoři dopouštějí tematického i tvárného zúžení, které je příčinou jisté uniformity. Negativně také hodnotil skutečnost, že zcela na periferii zájmu ocitla oblast civilizace, továren, měst a společenského života. „Básníci ve svých knížkách

¹³⁴ Tamtéž, s. 75–72.

¹³⁵ KALČÍK, Rudolf. K problémům mladých prozaiků nejen v NDR. *Literární měsíčník*. 1974, roč. 3, č. 3, s. 84–86.

¹³⁶ ADAM, Jan. Situace mladé prózy. *Literární měsíčník*. 1976, roč. 5, č. 8, s. 94–97.

¹³⁷ Objektivitou nemíní Václav Pekárek nestrannost nebo indiferentnost. Objektivita podle něj vychází ze skutečnosti a básník ji ztvárňuje skrze svou subjektivitu, svou obraznost. Viz PEKÁREK, Václav. K situaci v současné české poezii. *Literární měsíčník*. 1976, roč. 5, č. 5, s. 45.

si pěstují svoje záhumenky. Nevidí a snad nechtějí ani vidět, že dnes více než kdy jindy narážejí na sebe kontinenty (...).¹³⁸ Václav Pekárek podrobil kritice také jazykovou úroveň nejmladší generace a konstatoval, že tendence mladé tvorby k uniformitě se odráží také na úrovni jazyka, konkrétně jeho konzervatismem. Tímto myslel neschopnost nejmladších autorů využívat výrazových prostředků, k nimž poezie během svého vývoje dospěla.¹³⁹

Jak je tedy patrné, také literární kritika pěstovaná v *Literárním měsíčníku* fenomén tvorby nejmladší generace reflektovala. Zcela se však vyhnula polemice, k níž dal popud Jaromír Pelc, kritici se s výjimkou Pavla Bělíčka, snažili především zdůraznit potřebu angažované tvorby. Nejnovější tvorba byla také chápána jako tvorba, jež kontinuálně naváže na socialistický vývoj literatury, který měl být násilně přerušena „protisocialistickými tendencemi“ v letech šedesátých.

6. Literární kritika v Rudém právu

6.1. Odsouzení šedesátých let

Deník *Rudé právo*, podobně jako *Literární noviny* a *Tvorba*, také cítil potřebu vymezení vůči společenskému a literárnímu vývoji v předchozím desetiletí. Kritické příspěvky odsuzující toto období publikovalo *Rudé právo* především na přelomu desetiletí, s postupující normalizací jejich frekvence klesala.

Jedním z kritiků, kteří se na stránkách *Rudého práva* fenoménem literární tvorby šedesátých let zabývali, byl Vladimír Brett, jehož články se vyznačovaly poměrně velkou agresivitou. Ve stati *Našim Kuzněcovům* zaútočil na posrpnové emigranty Ladislava Mňačka, Ivana Svitáka, A. J. Liehma, Ludvíka Veselého a Kamila Wintra. V jejich emigraci neviděl

¹³⁸ Tamtéž, s. 45.

¹³⁹ Tamtéž, s. 38–45.

důsledek touhy po tvůrčí a osobní svobodě, ale jen jakýsi ekonomický kalkul, kdy se spisovatelé měli stát „protisocialistickými agenty“ podporovanými západními mocnostmi.¹⁴⁰ V podobném duchu se nesla také kritika Václava Černého, v jehož dvou výběrech esejů *Studie a eseje z moderní světové literatury* a *Studie ze starší světové literatury* spatřoval jednotící činitel zejména v kritikově „nekritické samolibosti a sebevědomí jezuitského kazatele opírajícího se o bohorovnou víru v jakési vyšší ‚božské‘ pověření a koneckonců i o mýtus výjimečnosti vlastní osobnosti (...)“¹⁴¹

Komplexnější pohled na problematiku společenského, resp. literárního prostředí šedesátých let podal Vladimír Brett ve stati *Pro koho a s kým*. Především zde rozpracoval svou myšlenku ekonomického kalkulu. Příčinu „krizového vývoje“ v průběhu předchozího desetiletí totiž viděl v tom, že část tehdejší československé inteligence měla nechuť vzdělávat se v dialektickém materialismu¹⁴², což vedlo k tomu, že se tato část nejprve vnitřně a později otevřeně rozešla se socialismem a měla začít sloužit „reakční“ ideologii. Tohoto stavu potom měly využít západní protisocialistické mocnosti tak, že zpřístupnily této inteligenci svůj trh. Ta, aby se co nejlépe na tomto trhu uplatnila, měla všemi dostupnými prostředky sloužit zájmům západních mocností (mluví o tvorbě na základě společenské objednávky).¹⁴³

Vladimír Brett se ve svých kritických soudech pokusil alespoň částečně rehabilitovat osobnost a tvorbu Franze Kafky. Konstatoval, že kritici a spisovatelé „antisocialistického“ křídla v čele s Eduardem Goldstückerem a Ivanem Svitákem tohoto pražského německého spisovatele zneužili, když zdůrazňovali, že je iracionalitou a absurditou svých děl tragickým důkazem situace člověka tehdejší doby. Nesouhlasil také s Ernstovým názorem, že se

¹⁴⁰ BRETT, Vladimír. Našim Kuzněcovům. *Rudé právo*. 1973, roč. 49, č. 216, s. 3.

¹⁴¹ BRETT, Vladimír. Na okraj literárních esejů V. Černého. *Rudé právo*. 1970, roč. 50, č. 97, s. 4.

¹⁴² Dialektický materialismus je součástí marxistické teorie, představuje syntézu Hegelovy dialektiky a Feuerbachova materialismu. Dialektický materialismus vysvětluje postupný vývoj přírody neustálým bojem protikladů, z něhož dokonalejší stupeň vznikne podle principu přeměny pouze kvantitativní na kvalitativní a tzv. kvalitativním skokem. Vesmír je tedy podle tohoto směru pouze hmotný a dynamický, v němž se každý účinek stává příčinou a naopak. Z této teorie potom vychází historický materialismus, který lze chápat jako její aplikaci na vývoj společenských dějin. Viz DUROZOI, Gérard a André ROUSSEL. *Filozofický slovník*. Praha: EWA Edition, 1994, s. 174-181.

¹⁴³ BRETT, Vladimír. Pro koho a s kým?. *Rudé právo*. 1970, roč. 50, č. 145, s. 4.

Kafkovo dílo může uplatnit v boji proti dogmatismu a pozůstatkům minulého období. Konferenci o Franzu Kafkovi v roce 1963, kde tito protagonisté vystoupili, označil za ideologické a vědecké fiasko, protože právě na tomto setkání mohly zaznít myšlenky, jež by Kafkovu tvorbu provázaly s „pokrokovou“ kritikou. Kafkova tvorba měla být podle něj chápána tak, jak ji vystihl již Josef Hora: „jako jeden z nejzoufalejších pozdravů člověka staré epochy, propadávající se do prázdna“, jako reflexi nejistoty a úzkostí člověka žijící v kapitalistické společnosti.¹⁴⁴

K fenoménu šedesátých let se na stránkách *Rudého práva* vyjádřil také Jaroslav Sekera, jehož stať se věnovala vztahu politiky a kultury. V předchozím desetiletí se podle Sekery objevila potřeba, aby političtí činitelé neovlivňovali kulturní dění. Požadavek odideologizování kulturní sféry měl však znamenat ve skutečnosti snahu o dosažení ideologie jiné, protisocialistické. Ideologie, v níž podle Sekery rezonovaly tendence nihilistické a existenciální. Zároveň dodal, že „proklamovat nebezpečí ‚zpolitizování‘ kultury a umění a přitom je usilovně určitým směrem a k určitému cíli razantně politizovat, to už není ‚napětí‘, ale boj vedený prostředky, jež jsou adekvátní cíli.“¹⁴⁵

Kromě osobností šedesátých let a pražského jara, které pobývaly již za hranicemi, byli v *Rudém právu* podrobováni kritice také protagonisté, kteří v době publikování emigranty nebyli. Pro své aktivity byli odsouzeni např. také Jan Procházka, Ludvík Vaculík a Pavel Kohout.

Také oficiální literární kritika v *Rudém právu* chápala protagonisty předchozího desetiletí jako nepřátele socialistického zřízení, kteří se rekrutovali uvnitř strany a začali sloužit „imperialismu“. I v deníku byla šedesátá léta, podobně jako v *Tvorbě a Literárním měsíčníku*, označována jako „krizové období“. Kritice tohoto období však bylo věnováno méně prostoru než v ostatních dvou periodikách.

¹⁴⁴ BRETT, Vladimír. Polemické zamyšlení: K orientaci literární vědy v letech šedesátých a dnes. *Rudé právo*. 1972, roč. 52, č. 107, s. 4.

¹⁴⁵ SEKERA, Jaroslav. K napětí mezi kulturou a politikou. *Rudé právo*. 1970, roč. 50, č. 20, s. 5.

6.2. Pokusy o socialistický realismus

Jakmile se *Rudé právo* alespoň částečně vyrovnalo s obdobím šedesátých let, začalo věnovat pozornost také problematice socialistického realismu, jakožto jediné základní metodě literární tvorby.

V dubnu roku 1971 publikoval deník stať litevského básníka Eduardse Meželajtise. ten konstatoval, že socialistický realismus není žádnou vrozenou vlastností, ale metodou, která má své určující principy a normy. Z nich pak vyplývá spisovatelovo poslání, které Meželajtis viděl v aktivním a dynamickém lidském humanismu. Ten se měl projevovat mimo jiné tím, že bude ve čtenáři podporovat smysl pro odpovědnost a bude z něj vychovávat socialistického básníka. „Musí čelit nerozváženostem a hlouposti, krutosti a tmářství, násilí, lačnosti a despotismu v chaotickém moři myšlenek, světových názorů, pojmů a emocí.“¹⁴⁶

Z československých literárních kritiků se tématem socialistického realismu zabýval Miroslav Zahrádka. Pro něj byla hlavním principem socialistického realismu stranickost, přičemž nesouhlasil s názorem, že stranickost nepatří do umělecké oblasti. Naopak konstatoval, že princip stranickosti spolu s principem historického optimismu vytvořil nové kvality umělecké tvorby. Definoval také způsoby, jakými se stranickost v dílech socialistického realismu projevuje. Nejvýraznějším způsobem je podle Zahrádky nastolení obrazu komunisty a jeho vřazení do děje, tímto se také podle něj diferencoval socialistický realismus od realismu kritického, tedy nejenže podroboval kritice, ale také vytvářel perspektivu. Za velmi účinný způsob považoval Zahrádka také negativní vykreslení „buržoazního světa a měšťácké morálky“. Při této příležitosti vyzdvihl dílo Maxima Gorkého, na něž se pokusil své teze aplikovat.¹⁴⁷

K fenoménu snahy o renesanci socialistického realismu přispěl také Josef Kainar. Ani on nepovažoval tento směr za překonaný a vznesl požadavek na jeho znovuoživení. Připustil, že v padesátých letech došlo

¹⁴⁶ MEŽELAJTIS, Eduard. Socialistický realismus – požadavek doby. *Rudé právo*. 1971, roč. 51, č. 96, s. 4.

¹⁴⁷ ZAHRÁDKA, Miroslav. Stranickost jako princip socialistického realismu. *Rudé právo*. 1972, roč. 52, č. 159, s. 4.

k jeho kompromitaci. Ta ale nespočívala v teoretických principech socialistického realismu, nýbrž v jeho praktických realizacích, když se tímto směrem měla zaštiťovat díla povrchní a prázdná. Souhlasil s názorem předneseným na V. sjezdu Svazu sovětských spisovatelů, že „životním posláním socialistického spisovatele je pomáhat straně v její činnosti.“¹⁴⁸ Měl by toho docílit zobrazováním kladných rysů socialistického člověka a zachycováním jeho osudů na dobovém pozadí. Závěry z V. sjezdu Sovětských spisovatelů potom Kainar postuloval jako vzor pro další směřování literární tvorby v Československu.¹⁴⁹

Rudé právo se tedy snažilo o oživení tvůrčí metody socialistického realismu přispět zprávami o pořádaných konferencích. Kromě Kainarova referátu publikoval deník také shrnutí slovenské konference, na níž zazněl také příspěvek D. F. Markova. Ten definoval trojí přístup k socialistickorealisticke teorii, přičemž první dva přístupy hodnotí jako krajní. Dogmatický přístup chápal jako soubor požadavků a tvrdých norem, druhý přístup se podle Markova uplatňoval v kulturním prostředí především od poloviny padesátých let a stíral hranice socialistického umění. Markov se přihlásil k přístupu třetímu, který tyto mezní přístupy odmítá. Podle jeho koncepce již dřívější pojetí realismu neodpovídá novodobé situaci, „která tvoří složitou soustavu uměleckých forem spojených jednotným světovým názorem.“¹⁵⁰

Na konferenci zazněly příspěvky další, např. Stanislav Šmatlák vyzdvihl společenský aspekt vědy o literatuře.

Štěpán Vlašín, jenž zprávu o konferenci přinesl, chápal toto setkání jako důkaz toho, že v československém kulturním a především literárním prostoru skutečně dochází k obrození metody nedogmatického socialistického realismu. Zároveň se přiklonil k názoru Alexandra Dymšice, že „umění socialistického realismu je jednotné ve svých ideových principech a ve svém ideovém zaměření, ale není stejné ani totožné v různých zemích a

¹⁴⁸ KAINAR, Josef. Posilujme socialistický realismus: Sjezd sovětských spisovatelů a my. *Rudé právo*. 1971, roč. 51, č. 168, s. 4.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 4.

¹⁵⁰ VLAŠÍN, Štěpán. Pospolitá práce buduje nový sloh...: Podněty slovenské konference Socialistický realismus 1973. *Rudé právo*. 1973, roč. 54, č. 262, s. 5.

u různých národů. Projevují se v něm odlišnosti sociálně historického charakteru a národních estetických tradic.“¹⁵¹

V roce 1975 se k tématu socialistického realismu vrátil ještě Jaroslav Beránek, ale jeho stať nepřinesla žádné nové závěry. I on chápal socialistický realismus, podobně jako D. F. Markov, jako princip, jež navazuje na kritický realismus i některé směry meziválečné avantgardy. Podle něj vznikl syntézou mnoha uměleckých směrů, jež pojí především aspekt ideologický.¹⁵²

Také literární kritika pěstovaná v *Rudém právu* se tedy pokoušela princip socialistického realismu oživovat. A v této snaze poskytovala publikační prostor také teoretikům z dalších sovětských států. Avšak ani na stránkách *Rudého práva* nedošlo k přesnému teoretickému vymezení pojmu. Často se literární kritikové omezili jen na referování o setkáních, kde byla problematika socialistického realismu analyzována. Literární věda a kritika ve většině příspěvků pouze konstatovala, že je potřeba navázat na jeho tradici, která byla násilně přerušena během let šedesátých, a že je socialistický realismus jediným možným tvůrčím východiskem.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 5.

¹⁵² BERÁNEK, Jaroslav. Socialistický realismus – oslavovaný i zatracovaný. *Rudé právo*. 1975, roč. 55, č. 138, s. 5.

7. Závěr

Vpád vojsk pěti zemí Varšavské smlouvy citelně zasáhl do všech sfér veřejného života. Během poměrně krátkého období se zásadním způsobem změnila politická orientace země, když se stranické vedení začalo plně podřizovat kremelskému diktátu.

Politické dění určovalo také podobu literární kritiky, což se projevilo jak jejím personálním složením, tak výběrem témat, kterými se myšlení o literatuře v průběhu analyzovaného období zabývalo. Do literárněkritického života se znovu vrátili ti, kteří v padesátých letech patřili k dogmaticky orientované literární kritice a v letech šedesátých se často ocitali v defenzivě. V *Tvorbě*, *Literárním měsíčníku* i v *Rudém právu* tak znovu publikovali Ladislav Štoll, Milan Blahynka, Jiří Hájek, Ivan Skála, Jaroslav Sekera, Vladimír Brett, Hana Hrzalová, Vítězslav Ržounek ad.

Tematické složení nebylo příliš rozmanité. Od počátku se literární kritika ve všech třech periodikách věnovala kulturnímu prostředí šedesátých let. Negativní hodnocení tohoto období se objevovalo v podstatě ve všech textech, kritika vnímala uplynulé desetiletí jako dobu, v níž společnost a s ní také literatura prošla krizí idejí. Šedesátá léta byla proto poměrně důsledně na stránkách všech třech tiskovin označována jako „krizové období“. Protagonisté Pražského jara byli ostře napadáni, např. v *Tvorbě* vyšla série denunciačních článků Josefa Soboteckého o Ludvíku Vaculíkovi, Janu Procházce a Pavlu Kohoutovi, jejichž štvavý styl se blížil rétorice padesátých let. Hlavní představitelé liberalizačního procesu byli nazýváni maloměšťáky, revizionisty, antisocialisty nebo také agenty imperialismu, kteří ve službách západních mocností usilují o zničení socialistického systému.

Specifickým projevem vyrovnávání se literární vědy a kritiky s uplynulým desetiletím bylo odsouzení spiritualismu a především strukturalismu. Tato tendence měla svůj původ zřejmě v tom, že Vodičkovi stoupenci a následovníci Mukařovského patřili v šedesátých letech ke

kritikům dogmaticky orientované tvorby. Z analyzovaných periodik se polemice se strukturalismem a spiritualismem věnoval především *Literární měsíčník*. Na jeho stránkách byl spiritualismus spojován se snahou a vzkříšení baroka nebo byl dáván do souvislosti s pornografií.

Poměrně zajímavý je fakt, že literární kritika provedla na počátku normalizace také revizi literárního dění v letech padesátých a přiznala, že mnoho děl trpělo schematismem a nedosahovalo takových kvalit, jak tvrdila tehdejší kritika. Na stránkách *Tvorby* a *Literárního měsíčníku* byly publikovány statě, které se tyto chyby snažily analyzovat. Autoři těchto textů ve většině případů došli k názoru, že právě tato pochybení byla příčinou vzniku „krize kritérií“. Revize stanoviska k tvorbě padesátých let však byla jen částečná. Ačkoliv se literární kritika proti tvorbě padesátých let vymezila, když literaturu tohoto období označila za schematickou, nezpochybňovala základní tvůrčí metodu tohoto období, socialistický realismus. Normalizátoři dospěli vždy k názoru, že v púnorových letech došlo nesprávným pochopením principů socialistického realismu, což vedlo k deformaci tohoto směru.

Požadavek socialistického realismu tedy nebyl na ústupu, právě naopak. S postupující normalizací se začínali objevovat snahy o rehabilitaci tohoto směru. *Tvorba* a *Rudé právo* publikovaly texty nejen československých literárních vědců, ale také příspěvky zahraničních kulturních pracovníků snažících se poukázat na životaschopnost socialistického realismu. Přesto však nedošlo ke stanovení konkrétní definice a pojem se ukázal být vyprázdněný. Důkazem bylo i to, že se v recenzích nových děl používalo téměř výhradně pojmu socialistická literatura.

Literární kritika v analyzovaném období do značné míry tezovitá, na stránkách zkoumaných periodik nedocházelo k diskuzím ani k polemikám. Kritikové postulovali ve svých statích názory, které nabyly obecné platnosti a byly zcela nekriticky přijímány. Jedinou výjimku představoval spor okolo básnické tvorby nejmladší generace autorů. Polemiku odstartovala recenze sborníku *Zelené světlušky*, kterou v *Rudém právu* publikoval Milan Blahynka. Ten považoval sborník za zdařilý pokus nejmladší generace navázat na nezvalovskou (tedy materialistickou a optimistickou) poetistickou linii, zároveň se pokusil tuto tvorbu vyložit jako opozitum k poezii

šedesátých let. Blahynkovi oponoval Jaromír Pelc, který výklad soudobé poezie jako opozice vůči předchozímu desetiletí pokládal za zjednodušující a Blahynkův požadavek kladného poměru ke světu hodnotil jako vágní. Postupně se do diskuze zapojovali další kritikové a tato polemika se tak stala jedinou spontánní reakcí na aktuální literární dění, proto byla ve svém důsledku mezi kritiky vítána.

8. Resumé

The invasion of the Warsaw Pact influenced all the spheres of public life. During relatively short period of time, the political direction of the country changed radically and subordinated completely to the policy of Kremlin.

As many other cultural spheres, which were governed by the political situation, the literary theory was forced to react to the new politics. The literary critics who supported the dogmatic criticism during the fifties and later on as a result of liberal tendencies lost their influence were again reaching back for their importance. The most significant authorities were as follows, Ladoslav Štoll, who belonged to the older generation publishing in the fifties, Milan Blahynka, Hana Hrzalová, Jaroslav Sekera, Vítězslav Ržounek and Vladimír Brett.

The area of the themes and topics in the literature was one of the most influenced by the normalization. Magazines *Tvorba*, *Literární měsíčník* and *Rudé právo* dedicated a lot of space to the works of the sixties and almost unequivocally condemned all of them. The writers whose work enjoyed positive reception during the last decade were now called revisionists, petit bourgeois and antisocialists. The time of their success was called a critical period. We can note an unusual point in the Czech literary criticism at the turn of the decade; the periodical *Literární měsíčník* very strictly condemned structuralism and spiritualism.

Literary critics revised the view on the literary work of the fifties and admitted that the schematism and lack of quality were the weak points of many writings. As soon as they dealt with the literature of the previous decade, they aimed their attention at the current problems. One of the most discussed issues was the work of the youngest generation of the writers. This phenomenon was in the centre of the discussion and was the rare example of the spontaneous criticism about the current events in the world of literature. The controversy was started by the review of the collection *Zelené světlušky*. This review was published in *Rudé právo* by Milan Blahynka. He

regarded the collection as a very successful attempt of the youngest generation to continue in the poetist tradition of Vítězslav Nezval (Nezval's poetism was materialistic and optimistic). He also tried to explain this young poetry as an opposing approach in contrast with the poetry of the sixties. Blahynka was opposed by Jaromír Pele who understood Blahynka's interpretation as simplifying and vague. Gradually, more and more critics entered the discussion.

During the seventies some attempts to bring back to life the social realism emerged. This need was pronounced in the Declaration of the program of the Union of Czechoslovak writers and noted in the newspapers *Rudé právo* and *Tvorba*. The theoretical definition of the term was not stated and the only person to deal with this matter was Vladimír Dostál. However, he, the same as the other critics, only stated social realism as the only possible and still up-to-date art form and the attempts to reintroduce this concept remained only theoretical and without any significant acceptance. In the reviews of individual works, the critics avoided the word social realism and used the phrase 'socialistic literature and art' instead.

Although the phenomenon of Czechoslovak normalization is being discussed by a significant number of scientists and many pieces of work with this topic have been published so far, the official literary criticism remains aside the more intent interest. This thesis therefore tries to explore this part of literary history.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Jana Kopečková
Fakulta:	Filozofická fakulta
Katedra:	Katedra bohemistiky
Vedoucí práce:	PhDr. Jan Schneider, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Literární kritika jako nástroj normalizace
Název v angličtině:	Literary Criticism as a Mean of Normalization
Anotace práce:	Cílem práce je zmapovat, jak se postupující normalizace projevovala v literární kritice. Pro analýzu byla vybrána tři následující periodika: týdeník Tvorba, Literární měsíčník a deník Rudé právo. Práce se zaměřuje na podobu literární kritiky v první etapě normalizace, tedy v rozmezí let 1969–1977. Před samotným rozbohem jsou vloženy ještě dvě kapitoly. První čtenáře seznamuje s politickými a kulturními podmínkami sledovaného období. Druhá přibližuje profily jednotlivých zkoumaných periodik tak, aby čtenář získal přibližnou představu o jejich podobě. V analýze bylo zahrnuto celkem 4019 textů.
Klíčová slova:	Literární kritika, Rudé právo, Literární měsíčník, Tvorba, normalizace
Počet titulů použité literatury:	116 (včetně primárních zdrojů)
Přílohy vázané v práci:	---
Rozsah práce:	128 327 znaků
Jazyk práce:	Čeština

9. Seznam literatury

Sekundární literatura:

Tištěné zdroje:

1. DUROZOI, Gérard. *Filozofický slovník*. 1. vyd. Praha: EWA Edition, 1994, 352 s.
2. ŠABOUK, Sáva. *Břehy realismu*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1973, 322 s.
3. ŠÁMAL, Petr. *Soustružníci lidských duší: lidové knihovny a jejich cenzura na počátku padesátých let 20. století (s edicí seznamů zakázaných knih)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009, 613 s. Šťastné zítřky (Academia), sv. 2.
4. MARTIN, René a Sandrine AUGUSTA-BOULAROT. *Slovník řecko-římské mytologie a kultury*. 1. vyd. Překlad Věra Hrubanová. Praha: EWA, 1993, 303 s., xvi s. obr. příl. (barevné).
5. HOŘENÍ, Zdeněk. *Naše rudé právo*. Praha: Rudé právo, 1980, 346 s.
6. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů, 1945-2000*. Editor Blahoslav Dokoupil. Brno: Host, 2002, xvi, 334 s.
7. *Ustavující sjezd Svazu českých spisovatelů ve dnech 31.5.–1.6.1972*. V Praze: Svaz českých spisovatelů, 1972.
8. *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ: rezoluce o aktuálních otázkách jednoty strany schválená na plenárním zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970*. Praha: Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, 1971.
9. JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Vyd. 1. Editor Jitka Uhdeová. V Brně: Atlantis, 1999, 407 s., [16] s. obr. příl.

10. HRADECKÁ, Vladimíra a František KOUDELKA. *Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969-1974*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, 242 s. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, sv. 31.
11. VONDROVÁ, Jitka a Jaromír NAVRÁTIL. *Komunistická strana Československa*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2000, 485 s. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970, díl 9, sv. 2.
12. HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004, 441 s. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970.
13. KONČELÍK, Jakub; TRAMPOTA, Tomáš. *Rudé právo v kontextu reformy konce 60. let: Metodické poznámky ke kvantitativní analýze*. Praha, UK FSV 2006. Pražské sociálně vědní studie. Mediální řada, MED-008, 28 s.
14. KONČELÍK, Jakub. Mediální politika a srpen 1968: zřízení Úřadu pro tisk a informace jako služba Moskevskému protokolu. In: MAGÁL, Slavomír; MILOŠ, Mistrík; SOLÍK, Martin. *Masmediálna komunikácia a realita II: Fakulta masmediálnej komunikácie*. Trnava: UCM, 2009, 17 s.
15. VONDROVÁ, Jitka a Jaromír NAVRÁTIL. *Komunistická strana Československa*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2000, 393 s. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970, díl 9, sv. 2.
16. SJEZDOVÁ ZPRÁVA předsednictva přípravného výboru Svazu českých spisovatelů, přednesená s. Janem Kozákem na ustavujícím sjezdu Svazu českých spisovatelů 31. 5. 1972. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Z dějin českého myšlení o literatuře 4 (1970-1989): Antologie k Dějinám české literatury 1945-1990*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2005, s. 28.
17. ŠÁMAL, Petr. Literární kritika za časů "normalizace". In: *Literární archiv: Česká literární kritika 20. století*. Praha: Památník národního písemnictví, 2006, 390 s.
18. SKÁLA, Ivan. Cizí hlas. In: PŘIBÁŇ, Michal (ed.) *Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-1958): Antologie k Dějinám české literatury*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, 628 s.

Elektronické zdroje:

1. Kalendárium roku 1969: TOTALITA. *TOTALITA.CZ - Vznik a vývoj totalitního režimu v Československu* [online]. [cit. 2013-06-26]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/kalendar/kalend_1969_04.php
2. Václav KOPECKÝ: TOTALITA. *TOTALITA.CZ - Vznik a vývoj totalitního režimu v Československu* [online]. [cit. 2013-06-26]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_kopeckyv.php
3. *Specializovaný web Syndikátu novinářů ČR o roku 1968 | 1968* [online]. [cit. 2013-06-26]. Dostupné z: <http://syndikat-novinaru.cz/12/42/121/1968/zari>
4. Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ* [online]. 2005 [cit. 2013-02-10]. Dostupné z: <http://web.quick.cz/pr/history/pouceni.htm>
5. Poučení z krizového vývoje. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. 2008 [cit. 2013-02-10]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/pouceni-z-krizoveho-vyvoje>
6. Svaz českých spisovatelů (1). *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 2009 [cit. 2012-10-21]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1371>
7. Slovník české literatury Akademie věd České republiky, <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/>, heslo „Vladimír Dostál“ [cit. 10. 4. 2013].
8. VLADIMÍR, Mach. Jan Procházka. *Totalita.cz* [online]. 1999 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_prochazkaj.php
9. SEDLONĚ, Michal. Básník a víra v člověka. In: PŘIBÁŇ, Michal. *Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948–1958): Antologie k Dějinám české literatury*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, s. 44–51.
10. bibliografické databáze Literárne informačného centra <http://www.litcentrum.sk/>, heslo „Alexander Matuška“ [cit. 15. 4. 2013].

11. Slovník české literatury Akademie věd České republiky, <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/>, heslo „Sešity“ [cit. 11. 6. 2013].

Primární zdroje:

1. ADAM, Jan. Situace mladé prózy. *Literární měsíčník*. 1976, roč. 5, č. 8, s. 94-97.
2. BĚLÍČEK, Pavel. Kam s poezií a kam v poezii. *Tvorba: Luk* č. 9. 1972, č. 36, s. 2.
3. BĚLÍČEK, Pavel. O žonglérství a literatuře. *Literární měsíčník*. 1974, roč. 3, č. 4, s. 98-100.
4. BERÁNEK, Jaroslav. O takzvané literatuře textu. *Literární měsíčník*. 1973, roč. 2, č. 1, s. 83-85.
5. BERÁNEK, Jaroslav. Socialistický realismus – oslavovaný i zatracovaný. *Rudé právo*. 1975, roč. 55, č. 138, s. 5.
6. BLÁHOVÁ, Kateřina. Až příliš prozaická skutečnost: Literární život v Čechách mezi lety 1969 a 1989. *Kuděj*. 2003, roč. 5, č. 2, s. 68-82.
7. BLAHYNKA, Milan. Líbí se jim tu. *Tvorba: Luk* č. 12. 1973, č. 49, s. 10-11.
8. BLAHYNKA, Milan. Metody a cíle: Ke kritice a ne-kritice v šedesátých letech. *Literární měsíčník*. 1976, roč. 5, č. 1, s. 71.
9. BLAHYNKA, Milan. Nové básnické pokolení. *Rudé právo*. 1972, roč. 53, č. 273, s. 4.
10. BLAHYNKA, Milan. Problémy Orientace. *Literární měsíčník*. 1976, roč. 5, č. 5, s. 61-67.

11. BLAHYNKA, Milan. S. K. Neumanna Vítězslav Nezval v boji proti spiritualismu. *Literární měsíčník*. 1975, roč. 4, č. 10, s. 94-97.
12. BLAHYNKA, Milan. Sešitové vydání krize: Východiska a vývoj měsíčníku Sešity pro mladou literaturu (1966–69). *Literární měsíčník*. 1976, roč. 5, č. 8, s. 75-82.
13. BRETT, Vladimír. Na okraj literárních esejů V. Černého. *Rudé právo*. 1970, roč. 50, č. 97, s. 4.
14. BRETT, Vladimír. Našim Kuzněcovům. *Rudé právo*. 1973, roč. 49, č. 216, s. 3.
15. BRETT, Vladimír. Polemické zamyšlení: K orientaci literární vědy v letech šedesátých a dnes. *Rudé právo*. 1972, roč. 52, č. 107, s. 4.
16. BRETT, Vladimír. Pro koho a s kým?. *Rudé právo*. 1970, roč. 50, č. 145, s. 4.
17. BRETT, Vladimír. Únor 1948 a literatura. *Literární měsíčník*. 1973, roč. 2, č. 2, s. 32-35.
18. DOSTÁL, Vladimír. Mezi slepou uličkou a křižovatkou. *Tvorba*. 1970, č. 34, s. 5.
19. DOSTÁL, Vladimír. Mezi slepou uličkou a křižovatkou: Úvod do rozhovorů o situaci dnešní české literatury. *Tvorba*. 1970, č. 34, s. 5.
20. DOSTÁL, Vladimír. Osudy socialistického realismu u nás. *Tvorba*. 1971, č. 24, s. 10-11.
21. DOUBRAVA, František. Vrátit poezii mladým. *Tvorba: Luk* č. 9. 1972, č. 36, s. 2.
22. DVOŘÁK, Jaromír. Kritické retrospektivy a perspektivy. *Literární měsíčník*. 1976, roč. 5, č. 5, s. 28-33.
23. DVOŘÁK, Jaromír. Umění a ideologický boj: Na okraj souboru statí Ladislava Štolla z let 1945-1970. *Literární měsíčník*. 1974, roč. 3, č. 6, s. 85-89.
24. GRUŠA, Jiří. Verše pro kočku. *Literární noviny*. 1964, roč. 13, č. 7, s. 3.
25. HÁJEK, Jiří. A co literatura: Jak to bylo se svazem spisovatelů. *Tvorba*. 1970, č. 40, s. 5.

26. HÁJEK, Jiří. A co literatura?: aneb Co jsme věděli a nevěděli. *Tvorba*. 1970, č. 49, s. 13.
27. HÁJEK, Jiří. A co literatura?: aneb Jak to začalo. *Tvorba*. 1970, č. 45, s. 4.
28. HÁJEK, Jiří. Bez obav. *Tvorba*. 1970, č. 1, s. 3.
29. HÁJEK, Jiří. O cíle mladé literatury. *Tvorba: LUK č. 9*. 1973, č. 36, s. 12.
30. HÁJEK, Jiří. O cíle mladé literatury. *Tvorba: LUK č. 9*. 1973, č. 36, s. 12.
31. HEŘTOVÁ, Jaroslava. Aktuální a podnětné dílo. *Tvorba*. 1973, č. 16, s. 8.
32. HRABÁK, Josef. Epiky je třeba: Rozklad epických hodnot v šedesátých letech. *Literární měsíčník*. 1974, roč. 3, č. 5, s. 98.
33. HRABÁK, Josef. K vývojovým proměnám poválečné prózy. *Tvorba: Luk č. 11*. 1971, č. 44, s. 6-7.
34. HRZALOVÁ, Hana. Historická a myslitelská kontinuita české marxistické kritiky. *Literární měsíčník*. 1975, roč. 4, č. 9, s. 77-82.
35. HRZALOVÁ, Hana. Vývoj literární kritiky. *Tvorba*. 1970, č. 21, s. 11.
36. JAROMÍR, Lang. Jak je to s kritikou: Co jí chybí. *Literární měsíčník*. 1972, roč. 1, č. 2, s. 80-82.
37. KAINAR, Josef. Posilujme socialistický realismus: Sjezd sovětských spisovatelů a my. *Rudé právo*. 1971, roč. 51, č. 168, s. 4.
38. KALČÍK, Rudolf. K problémům mladých prozaiků nejen v NDR. *Literární měsíčník*. 1974, roč. 3, č. 3, s. 84-86.
39. KOPIC, Bořivoj. Bludný kruh české poezie?. *Tvorba: LUK č. 8*. 1973, č. 31, s. 12.
40. KOPIC. Bludný kruh české poezie?. *Tvorba: LUK č. 8*. 1973, č. 31, s. 12.
41. LANG, Jaromír. Štollova vědecká polemika proti strukturalismu. *Literární měsíčník*. 1973, roč. 2, č. 3, s. 66-76.

42. MARKOV, Dmitrij Fedorovič. Estetická šíře socialistického realismu. *Tvorba*. 1973, č. 29, s. 14.
43. MARKOV, Dmitrij Fedorovič. Geneze socialistického realismu. *Tvorba*. 1972, 51/52, s. 10-11.
44. MEŽELAJTIS, Eduard. Socialistický realismus – požadavek doby. *Rudé právo*. 1971, roč. 51, č. 96, s. 4.
45. MIHÁLIK, Vojtěch. Úvahy o politice a umění. *Tvorba*. 1970, č. 28, s. 3.
46. PAVEL, Bělíček. Perspektivy mladé literatury. *Literární měsíčník*. 1973, roč. 2, č. 6, s. 73.
47. PEKÁREK, Václav. K historii Svazu čs. spisovatelů. *Tvorba*. 1970, č. 39, s. 10.
48. PEKÁREK, Václav. K situaci v současné české poezii. *Literární měsíčník*. 1976, roč. 5, č. 5, s. 45.
49. PELC, Jaromír. Čekání na novou literární kritiku. *Tvorba: LUK* č. 7. 1973, č. 27, s. 15.
50. PELC, Jaromír. Dopis Radku Pytlíkovi k jeho obhajobě nového vydání *Osudů vojáka Švejka*. *Tvorba*. 1976, č. 34, s. 8-9.
51. PELC, Jaromír. Opravdu „nová vlna“ mladé poezie?. *Tvorba*. 1973, č. 21, s. 8.
52. PELC, Jaromír. Potřeba generace. *Tvorba: LUK* č. 5. 1974, č. 18, s. 12-13.
53. PETERKA, Josef. Vulgární sociologismus aneb Klamy velkého skoku. *Tvorba*. 1974, č. 22, s. 8-9.
54. PLEVA, Dušan. Alois Jirásek a komunisté. *Tvorba*. 1970, č. 10, s. 12.
55. Programové prohlášení Svazu českých spisovatelů. *Tvorba*. 1971, č. 47, s. 4.
56. PŘIBSKÝ, Vladimír. Vraťme literaturu lidem. *Tvorba*. 1969, č. 3, s. 11-12.
57. RADKO, Pytlík. Dopis Jaromíru Pelcovi. *Tvorba*. 1976, č. 36, s. 8.

58. Rozhovor s Bohumilem Hrabalem. *Tvorba: LUK č. 1.* 1975, č. 2, s. 13.
59. SEKERA, Jaroslav. Bilance strachu a její konec. *Tvorba.* 1970, č. 1, s. 13.
60. SEKERA, Jaroslav. K napětí mezi kulturou a politikou. *Rudé právo.* 1970, roč. 50, č. 20, s. 5.
61. SOBOTECKÝ, Josef. August, august, august. *Tvorba.* 1970, č. 21, s. 16.
62. SOBOTECKÝ, Josef. Boží člověk. *Tvorba.* 1970, č. 23, s. 16.
63. SOBOTECKÝ, Josef. Presidentův přítel. *Tvorba.* 1970, č. 19, s. 16.
64. STEJSKAL, Václav. Jak je to s literární kritikou: Výhledy. *Literární měsíčník.* 1972, roč. 1, č. 2, s. 82-85.
65. STEKLAČ, Vojtěch. Jaké perspektivy?. *Tvorba: LUK č. 8.* 1973, č. 31, s. 12.
66. ŠABOUK, Sáva. Konfrontace dvou přístupů: Oč jde v polemice se strukturalismem. *Literární měsíčník.* 1973, roč. 2, č. 4, s. 73.
67. ŠTOLL, Ladislav. Úkoly naší uměnovědy. *Literární měsíčník.* 1973, roč. 2, č. 4, s. 49-50.
68. TAUFER, Jiří. Jaký cíl má udělení Zlatého pera svobody. *Tvorba.* 1969, č. 4, s. 10.
69. TAUFER, Jiří. Na cestu: Situace, perspektivy, záměry. *Literární měsíčník.* 1972, roč. 1, č. 1, s. 1-9.
70. TAUFER, Jiří. Poznámky k současným polemikám o včerejšku a dnešku. *Rudé právo.* 1964, roč. 45, č. 318, s. 2.
71. VALOUCH, Pavel. Poezie na vymření?. *Tvorba: Luk č. 2.* 1972, č. 5, s. 2.
72. VLAŠÍN, Štěpán. Pospolitá práce buduje nový sloh...: Podněty slovenské konference Socialistický realismus 1973. *Rudé právo.* 1973, roč. 54, č. 262, s. 5.
73. VLAŠÍN, Štěpán. Tvůrčí kritická osobnost. *Tvorba.* 1970, č. 8, s. 10.

74. VLAŠÍN, Štěpán. Únor 1948 a některé problémy české prózy. *Tvorba*. 1973, č. 6, s. 9.
75. VODIČKA, Felix. Ne jen jubilejně. *Literární noviny*. 1966, roč. 15, č. 41, s. 5.
76. ZAHRÁDKA, Miroslav. Stranickost jako princip socialistického realismu. *Rudé právo*. 1972, roč. 52, č. 159, s. 4.
77. ZAPLETAL, Zdeněk. Za socialistickou orientaci literatury pro mládež. *Tvorba*. 1972, č. 15, 14, 17.